DE ANVLIS SIGNATORIIS ANTIQVORVM SIVE De vario obſignandi ritu Tractatus.

AVTHORE GEORGIO LONGO
Sacerdote Doctore, & Ambroſianæ Bibliothecæ.
Cuſtode Primo.

CVM PRIVILEGIO.

MEDIOLANI,

Apud her. quon. Pacifici Pontij, & Ioannem Baptiſtam Piccaleum M. D. CXV.

Ego Nicolaus Bottius è Societate Iesu Theologus, et vnus ex Deputatis in Congregatione pro indice librorum prohibitorum in Archiepiscopali Palatio Illustriß. Cardinalis Borromæi, legi præsentem tractatum de Anulis compositum à D. Georgio Longo, & nihil in eo inueni bonis moribus, aut Catholicæ Fidei repugnans; dignumq; censeo, vt in gratiam Eruditorum Typis mandetur; in cuius rei fidem hìc mea manu nomen meum subscripsi. Dat. Mediolani hac die vltima Augusti anni 1614.

Nicolaus Bottius.

Imprimatur

Fr. Aloysius Bariola Augustinianus Consultor S. Offitij pro Reuerendiss. Inquisitore.

Al. Bossius Can. Ordin. Theol. pro Illustriss. Cardinali Archiep.

Vidit Saccus pro Excellentiss. Senatu.

Perill. Domino
LVDOVICO BESVTIO
I.V.D. Prothonotario Apostolico
Primarij Templi Mediolanen.
Can. Ordin.
Et ex Bibliothecæ Collegijq; Ambrosiani
Conseruatoribus.

Georgius Longus Fælicitatem.

N maximis occupationibus, quibus pro muneris mei partibus iampridem in Ambrosiana Bibliotheca distineor, hunc qualemcunque de varijs antiquorum obsignandi ritibus libellum horis subsequiuis, & diuturna obseruatione elu-

cubratum clarissimo nomini tuo inscribere decreui : non tam , vt mei in humaniores literas studij industrię q; specimen præberem , quàm vt ipse , cuius multa , eaq; præclara extant in me , & Bibliothecam ipsam officia , meæ erga te obseruantiæ testem , obsidemq; haberes . Hunc autem eò conuenientiùs tibi impertire visum est, ne , dum ex sanctiore illo librorum Aerario anulos, te inscio, depromo, qui ei summa cum laude , omniumquè approbatione Conseruator præsides , iure tuo me furtiui probri insimulare posses. Cùm igitur consilij mei rationem habeas , magnitudinis animi tui erit , & humanitatis , quam Maiorum splendori pulcherrimè sociasti, non quid , sed quo animo adferam,attendere. Neq; enim id ago,vt tam exili munusculo nexu me

exol-

exoluam, ſed vt ingenua bonæ copiæ eiuratione, quantum tibi à me debeatur, omnes intelligant. Ego interea (quod aſſiduè facio) Deum Optimum Maximum deprecabor, te mihi, & Bibliothecæ incolumem quàm diutiſſimè ſeruet. Ex Aedibus eiuſdem Bibliothecæ Kal. Iunij M.DC.XV.

AD EVNDEM BENEDICTI SOSSAGI
Collegij Ambrosiani Doct.

EPIGRAMMA
De libello.

O Decus Insubriæ, mens ò gratissima cælo
Magnorum magnus sanguis habendus auo.
Ah vellem tibi ritè memor sacrasse Besuti
Nomine sacra tuo, qualia Longus habet.
Nostra quidem præter solitum liuescere visa
Pieris, & subita palluit inuidia:
Nomine quippe tuo doctum radiare libellum,
Inuìdit, cuius luce superbus eat.
Quàm bene signatis voluit te insculpere gemmis
Debuit in gemma viuere gemma virum.
Clarius aspiciet nil tanto nomine Phœbus,
Cultius hoc Phœbus nullibi spectet opus.

FELICIS OSII
In Collegio D. Simonis Eloquentiæ Professoris.

EPIGRAMMA.

In librum de Anulis Signatorijs Georgij Longi, Ad Typographum.

SCriptorem decorat Liber, hic decoratur ab illo,
Alter, & alterius clarus honore nitet.
Annulus en Liber est, par scriptor gemma libello,
Inq; vicem amborum fulget vtrinq; iubar.
Gloria quanta tua est Piccalea? Iungis, & vnus
Amborum Terris tu decus omne aperis.

PRESBYTERI FRANCISCI Picinelli.

EPIGRAMMA.

ANnulus hic varios Priſcorum colligit vſus,
Virtutiſq. ſimul myſtica plura ſuæ.
Si titulum ſpectas; forſan res parua videtur.
Ne titulo credas, perlege, maior erit.
Aſpice, quàm ſeries ingens verſata librorum;
Aſpice doctrinæ flumina quanta fluant.
Vt lepido ſapiens; vt dimicet vtile dulci.
Quidq. magis præſtet, non bene diſpicias.
Annulus hinc omnes paſſim voluetur in annos,
Et tibi ſcriptori viuere, LONGE, dabit.

HIE-

HIERONYMI BORSERII DE LIBELLO

Emblema.

Signa dedit Longus, Longo se signa dedere.
Hinc decus ad summum transtulit arma fides.
Fœlix certamen. Fundat iam Phosphorus aurum.
Exiguo in signo maxima signa latent.

DE-

INDEX AVCTORVM
In hoc libello citatorum.

A

At-

I

L

M

N

O

P

Plu-

SE-

SERIES

Capitum Libri.

Pleniùs tamen singulorum capitum argumenta suis locis lege.

DE ANVLIS SIGNATORIIS ANTIQVORVM

ſiue

De vario obſignandi ritu

TRACTATVS.

Quid Anuli, ſiue ſigilli nomine intelligatur *Cap. I.*

Verbi nomenclatura tractatum aggredi ſuſcepto oneri rem conuenientem mihi facturus videor, ſi quid anulus, quot ei nomina, quotuplex vſus, quiduè olim ſigillum fuerit, principio ſtatuam, Principis eloquentiæ conſilium ſecutus 1. de off. vbi. *Omnis*, inquit, *quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, vt intelligatur, quid ſit id, de quo diſputetur.*

Eſt autẽ anulus latinè, quod græcè Δακτύλιος à digitorum veſtitu, dicitur: quamquam, & de nomine ipſo non parum ambigi video. *Anuli ethymolog.*

Quibus nominib. anulum antiqui appellarent.

Anulum enim à quibuſdam condulum, & condalium, A græcis, & noſtris vngulum teſte Plin.nat.hiſt.lib.33.cap.primo (illa fortaſſe ratione, vt Iſidorus ſentit lib.19.orig.cap.32. quia ſicut vngula carni, ita gemma anuli auro accingatur; ſicuti & ſamothracius aureus quidem, ſed capitulo ferreo à loco ita vocatus) Ab alijs verò anulum ſymbolum appellatum fuiſſe aperte indicat Plaut. Pſeud. act. 1.ſc. 1.

Ea cauſa miles hic reliquit ſymbolum
Expreßam in cera ex anulo ſuam imaginē,
Vt qui huc afferret eius ſimilem ſymbolum.

Sic apud Terent. Eunuch. *de ſymbolis eſſe*, & alibi, *ſymbolum dare*, ad anulos refertur, vt ibi communiter Terentiani interpretes exponunt. Et Plinius ipſe nat.hiſt.lib.32.ca.1. à priſcis *vngulum*, habēt mm. ſs. *cingulum*, nouiſsimè à Græcis, & noſtris *ſymbolum* vocatū, perhibet. Deſumptum autem id nomen ex eo obſeruauit Philippus Beroaldus ad 10. librum Apul. de Aſ. aur. quod pro arrha collationis ad ientaculum, ſiue prandium faciendum deponi ſoleret. Cum enim nihil aliud *ſymbolum* ſit, quàm plurium in rem aliquam collatio ex D.Auguſt, ſerm. 115.de temp.recte *ſymbola* pro collatoribus, ſiue commeſſalibus accipiuntur, quæ adoleſcentuli in vnū pro rata conferunt prandij, vel cœnæ, vel ientaculi cauſa. Sic enim & hodie vulgari ſermone *collationem facere* dicimus, pro *ienta-*

Vnde ſit quod vulgo dicitur facere collationem.

culum

culum sumere; quoniam scilicet id ex collata pecunia plerumque fieri solet. *cap.non oportet dist.43. Non oportet Clericos ex symbolis, quæ vulgus commessalia appellat conuiuia celebrare.* Huius etiam loci est, quod à Platone libro xi. de leg. aduersus sordidam conuiuarum auaritiã in hæc verba præcipitur: *In eo conuiuij genere, quod ex symbolis fit, & ἔρανος vocatur, si quis se violatum conqueratur, aut alio quouis modo sit ea de re controuersia, ita inter se partes agant, tãquã nulla hac de re vtilis actio cuiquã sit cõpetitura, vt sordidis huiusmodi litibus omnis ansa præcidatur.*

Porrò Casaub. animad. in Athen. lib. 3. cap. 31. differentiam inter συμβολα & συμβολὴ, ostendens, συμβολὴ, inquit, *est collatio eranistæ ad conuiuium*, quisquè enim quod ad manum erat conferebat. Eæ partes dictæ συμβολον, & conuiuium huiusmodi eranos, vel δῆπτον ἀπο συμβολον vocabãt anulũ. Terẽt. Eũ.

Heri aliquot adolescentuli coijmus in Piræo,
In hũc diẽ vt de symbolis essemus Chereã ei rei
Præfecimus: dati anuli: locus tẽpus cõstitutũ est.

De quo etiam anuli vsu Plin. loquitur lib. 32. *celebratior anuli vsus &c.* Auserim tamen dicere, non anulos modo symboli appellatione accipi solitos, sed generaliter quidquid arrhę loco daretur. Sic & tesseræ illæ, quarum olim in contractibus vsus loco præsentis pecuniæ, symbola dicebantur, sic Theophrastus in character. cap. de desperat. *& cum præstigiæ spectantur ad quemquè spectantium adire, & stipem*

æream exigere, ac si quis symbolum afferens, gratis spectare postulet, cum eo rixabitur, quo etiam sensu accipiendum illud Isidori lib.5.orig. c.24. vbi ait. *Veteres quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant.*

Anulorum vsus.

Verùm quidquid sit, de vocabuli differentia parum laboro, certissimum illud est, triplicem omnino anulorum vsum extitisse. Erat siquidem superstitiosè sponsalitius anulus, qui modò religiosè est, isq; ferreus in fidei signum dabatur sponsæ, & arrhæ loco. Alchernius de laudibus virginitatis, *anulo*, inquit, *subarrhatam sortitur virgunculam, &* Iul. quoq; Solin. de Thracum vxoribus, *quæ*, inquit, *præceteris specie valent subarrhari volent.* est enim sponsalitius anulus ex D. Hier. in cap. VIII. Iob. & in III. Isaiæ, & Beda in cap.15. Lucæ homil.40. *sinceræ fidei signaculum, quo promissa certa impressione signantur.* Quod quidem arrhæ genus adeo seculis omnibus familiare fuit ut ipsius Dei genitricis Iosephique sponsalitio illustre redderetur. Constat siquidem ipsi quoquè Beatissimæ Virgini à Iosepho anulũ datum esse, quo modo D. Laurentij templum in Perusina Ciuitate, vbi religiosissimè asseruatur, non mediocriter colitur, quamuis cuiusnam materiæ existat non facile discutias. Meminit de eo Io. Chartag. de sponsat. B.V. lib.4. hom. prima. Quin etiam fuit anulus honorarius insigne equestris ordinis, quo Romani

mani ſcribas ſuos, & milites poſt reportatam de hoſtibus victoriam aduocatis concionibus donare ſolebant. Teſtis eſt Cicero orat. V. in Ver. Cuius etiam rei intuitu Ariſtoteles lib. 7. de Rep. Chartagine legem fuiſſe tradit, vt quot quiſque expeditiones feciſſet, tot digitis geſtaret anulos. Contra verò apud Macędonas ſeruatum, vt qui nullum in bello hoſtem interfeciſſet, pro cingulo, hoc eſt pro anulo, capiſtro cinctus foret. Sic enim & Romanis perquam familiare fuiſſe legimus, vt anulorum largitione libertos bene merentes in ingenuitatem reuocarent, quo pacto L. Sullam Dictatorem Q. Roſcium Comædum, Cæſarem Dictatorem D. Laberium anulo aureo donaſſe legimus, non quidem ut eos, quos donarent equites Romanos facerent, ſed ut eos eo iure afficerent, quo quidem fuiſſent, ſi lecti equites à Cenſoribus eſſent, quorum illud erat præcipuum. Sed enim plura de eò cap. 5. vbi promiſcuè honorarium anulum ad obſignandum inſeruijſſe, patebit. Iam verò tertium anulorum genus ſignatorius, ſiue ſigillaricius fuit, quem nos hodie *ſigillum* appellamus, quo ſemper veteres ad obſignandum vſos eſſe video. De eo mihi, prætermiſſa priorum examinatione, niſi quatenus fortè inſtituto operi inſeruiet, præſens negotium erit. Ceterum quoniam (quod ad ſecundam capitis particulam attinet) ſigilli nomen rarò apud veteres in rem præſentem animaduer-

Sigilli vox quid proprie fuerit antiquis.

terim vſurpatum, conſentaneum arbitror aperire, quid antiquis ſigillum fuerit, & quid modo recentioribus.

Sigillum parua fictilis imago.

Sigillum itaque pro parua, & fictili imagine, ſiue hominum ſimulacro ſæpenumero accipi conſueuiſſe ex Martiali lib. 14. epigram. 185. cognoſcere licet.

Gloria tam parui non est obſcura ſigilli.

& alibi.

Sum fragilis, ſed tu, moneo, ne ſperne ſigillum.

Vbi Raderus ex Plin. lib. 34. cap. 8. *Sigilla*, inquit, *ſunt icunculæ infra humanam ſtaturam, quas Saturnalibus miſſitabant.* Vnde Rhodig. antiq. lect. lib. 17. cap. 16. & Io. Brodeus in ſcholijs ad ſecundum librum Epigram. græc. Epigram. 8. & alij plures ſigna, & ſigilla vniuerſim ea dici, obſeruant, quæ humani habitus ſtatura minores ſunt. Quo ſenſu etiam de Tiberio apud Suet. legimus cap. 43. cubicula plurifariam tabellis, & ſigillis laſciuiſsimarum picturarum exornare ſolitum. Horũ originem optimè omnium Macrob. Satur. lib. 1. cap. 7. in hunc modum recenſet. *Epicadus*, inquit, *refert Herculem occiſo Geryone, cum victor per Italiam armenta duxiſſet, Ponte qui nunc Sublicius dicitur ad tempus inſtructo, hominum ſimulacra pro numero ſociorum, quos caſu peregrinationis amiſerat, in fluuium demiſiſſe, vt aqua ſecunda in mare deuecta pro corporibus defunctorũ, veluti patrijs ſedibus redderentur; & inde vſum*

Sigillorum huiuſmodi origo.

talia

talia simulacra fingendi inter sacra mansisse. Sed mihi huius rei origo verior æstimatur, Pelasgos (postquam fœlicior interpretatio capita non viuentium, sed fictilia, & φωτος æstimationem non solum hominem, sed etiam lumen significare docuisset) cœpisse Saturno potius cereos accendere, & in sacellum Ditis aræ Saturni cohærens oscilla quædam pro suis capitibus ferre: ex illo traditum, vt cerei Saturnalibus missitarentur, & sigilla arte fictili fingerentur, ac venalia pararentur, quæ homines pro se, atque suis piaculum pro Dite Saturno facerent, Hactenus ille. Porrò sigilla huiusmodi oscilla etiam esse dicta tum ex Macrob. supra ex eo ritu indicatum est, tum ex Virgilij carmine secundo Georg. quidam existimant.

Sigilla oscilla dicta.

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

Interpretantur enim, vt velint fictilia simulacra ex pinu suspensa, quemadmodum, ad sacras olim arbores lucernæ appendebantur. Sed ea de re Seruius, & cum eo plerique iuniorum; hoc vnum dico, videri nostros hanc quoq; superstitionem in religionem commutasse, quādo & sanctorum sepulchra, & circū altaria parietes hodie religiosis hiscè sigillis, quæ nos vota dicimus, onusti appareant. Sed ex alijs etiam sigillorum huiusmodi vsum cognoscere licet, ac ea quidem in primis dono pueris transmitti solita, præter citatum Martialis locum, ex illis quoq; Spartiani verbis de Antonio Caracalla satis aperte colligitur. *Quæ à parentibus sigillariorum gratia acceperat,*

Religiosa sigillorum commutatio.

Vota hodie à nobis dicuntur.

Sigilla dono dari solita.

ea vel clientibus, vel magistris sponte donauit. Quin & ciuium moris fuisse, vt similibus simu lacris æreis, argenteis, atque aureis inter solennia sigillariorum (sicuti & à nobis Dominicæ Natiuitatis gratia non raro fit (sese inuicem donarent scribit Guliel. Stuchius antiquit. conuiu. lib. 1. Nec non & vicum Romæ fuisse, vbi sigilla fingebantur, ac venalia proponebantur, auctor est Gell. lib. 2. cap. 3.

Statuæ ipsæ sigilla dicebantur.

Addiderim statuas etiam ipsas grandiusculas sigilli vocabulo nō semel appellatas, quod præter ea, quæ superius dicta sunt, varijs apud Ianum Gruterum solertissimum antiquitatis indagatorem, monumentis constare etiā potest. Exemplū subijciam, quod ex Appiani schedis alias se desumpsisse, refert. Tit. Dijs dedicatorum. pag. 57. num. 4. apud Isaram Fluuium.

MARTI. AVG.
CONSERVATORI.
CORPORIS. SVI.
MERCVRIALIS. AVG.
N. V. EX. IVSSV.
NVMINIS. IPSIVS.
SIGILLVM. MARMOREVM.
POSVIT.

& tit. ac pag. ijsdem num. vero secundo collectam Lauinij vetustissimam inscriptionem ab Alberto Pighio non vulgaris eruditionis viro idem Gruterus in hanc formam profert.

MA-

MAVORTIO.
SACR.
HOC. SIGILLVM.
A. SERVO. TANGI
NEFAS. EST.

At verò ne temerè cautum quiſquam putet, vt ſerui à ſimilibus ſtatuis tangendis manus abſtinerent, ſciendum in primis eſt, præter Deorum aras, in quas nos hodie religioſiùs impunitatis gratia confugimus, ſtatuas quoq; clarorum virorum damnatis olim perfugium, & tutiſsimum ſalutis aſylum extitiſſe. Sic Decium Magium Cyrenas tempeſtate delatum ad Ptolomæi Regis ſtatuam confugiſſe Liu. tradit. hiſt. lib. 23. Et Suet. in Auguſto *Antonium iuuenem ſimulacro Iulij, ad quod poſt multas, & irritas preces confugerat abreptum interemit*; & in Tiber. de Agrip. *Nouiſſimè calumniatus modò ad ſtatuam Auguſti, modò ad exercitus cõfugiebat.* Reſq; eo euaſit, vt non periculi ſolum fugæ, imago Imperatoris eſſet, ſed calumniæ occaſio. Ea abrepta inferre iniuriam licebat, nõ ſolum vitare. Præcipuũ autem ſeruorũ morem ad eas confugere, expreſsit Senec. de clem. lib. 1. *Seruis ad ſtatuam licet confugere, cum in ſeruum omnia liceant.* Vlpian. in Pythœanis fragmentis; *ideoq; cognoſce de querelis illorũ, qui ex familia Iull. Sabini ad ſtatuam confugerunt, & ſiue durius habiti, quam æquum, vel infami iniuria affectos cognoueris, venire iube, vt in poteſtatem Sabini non reuertantur.* & Philoſtratus de vita Apol-

Cur ſerui ſ vetitũ ſtatuas aliquas tãgere

lonij lib. 1. *erat, ait, apud Aspendios asylum Tiberij, statuæq; sanctiores illis in locis, venerabilioresq; quàm Iouis Olympi simulacrum habebantur, ita ut impietatis damnatus quidam fuerit, quòd seruũ suum verberasset, qui drachmam argenteam Tiberij imagine signatam gestabat*. Itaque subuenerunt mox leges, & ne ad statuas, vel imagines quis confugeret, Senatus censuit, eumq; qui imaginem Cæsaris in inuidiam alterius prætulisset *in vincla publica coerceri* D. Pius rescripsit l. vnic. C. de his, qui ad stat. confug. ait Callistratus. l. 28. de pœnis; sed & statuæ Deorũ eodem iure adfectæ sunt, itaq; adscriptum *à seruo non tangi*. Alia præterea (ne longius ab instituto aberrem) eaq; diuersa fuit sigilli significatio, cuius Strabo in secundo Geograph. lib. meminit, scribit enim Eratosthenem solitum appellare sigilla portiones illas terræ habitatæ, quarum vna septentrionalis vocatur, meridionalis altera. Non inficior tamen sigilli nomine idipsum aliquando intelligi consueuisse, quod de anulo signatorio, vnde & apud Licophronem ita legitur.

Summa in statuas nõnullas antiquorum obseruantia.

Terræ habitatæ portiones ab eratosthene sigilla appellantur.

Sigilli vocabulũ pro anulo Signatorio et apud veteres aliquãdo habitũ.

> *Reliqua porro vermiculatum non tangens ædes*
> *Sigillum seruabit*. ———

Et in Dione lib. 51. hist. Rom. anuli signatorij Augusti, & Galbæ *sigilli* nomine appellantur, vt & multis alijs locis videre est. Is igitur veterũ sensus fuit de sigilli vocabulo, mox quid recentioribus, experientia ipsa docet, nil aliud Sigilli appellatione accipi, quàm signaculum

culum illud vniuſcuiuſq; propriũ, quo ad epiſtolas, pleraque alia obſignanda frequentiſsimè vtimur, ſiue anulus illud ſit, ſiue non. Signaculum, inquam, non ſignum: cum probatis auctoribus hæc duo plerũq; nomina nõ idem fuiſſe comperiam, quorum diſcrimen ex vno Origenis loco lib.4.in Epiſt.ad Rom.colligimus, vbi *fortaſſis*, inquit, *idem videbitur aliquibus ſignum quod ſignaculum; ſed mihi vterq; ſermo multam videtur inter ſe habere differentiam, ſignum namq; dicitur, cum per hoc quod videtur aliud aliquid indicatur, ſignaculum dicitur, cum alicui rei ſeruandæ pro tempore cuſtodia imponitur, quod nemo alius, niſi ille qui impreſſit reſignare debeat.* Nos hic & anulum quatenus ſignatorius eſt, & ſigillum hoc vltimo modo acceptum examinandum conſtituimus.

Quid nobis ſigillũ ſit.

Diſcrimen inter ſignaculum, & ſigillum.

De Anuli ſignatorij antiquitate, ſiue de primo illius inuentore. Cap. II.

VEtuſtiſsimi inſtituti fuiſſe ipſum geſtare digitis ſignatorios anulos, non vulgare teſtimonium illud eſſe poteſt, quod Geneſ.38. de Thamar muliere ſcriptum eſt. Huic namq; pactæ concubitus mercedis arrham poſtulanti, anulum, ſiue *ſigillum*, vt hebrea dictio reddit, à Iuda datum eſſe, legimus. Ex quo ſanè more cõparatum poſtea crediderim, vt ſignatorium anulum ſibi mutuo darent homines inſponſionum

Sigillum Thamar arrhæ loco poſtulat à Iuda.

Anuli signatorij vsus ad spõsiones, & arrhas.

sionum vsus, & arrhæ loco Plin. lib. 33. cap. 1. *ad sponsiones anulo exsiliente*, & Iuuenal. sat. sexta

——— *Et digito pignus fortaße dedisti.*

Demosth. quoque πρὸς Πανθαιρεθον, proponit sponsionem ita factam φέρε τυευ δακτυλον λεβε & Plautus Curcul. act. 2. sc. vlt.

Prouocat me in aleam, vt ego ludam: pono pallium.

Ille suum anulum opposiuit. ———

Vnde dici solebat anulus fideiussor extremæ voluntatis, ad quod alludũt sequentes versus.

Talibus à dominis post cuncta nouissimus exit
Anulus, & digito mendicat Pollio nudo.

Quod Timothei Ducis exemplo cõfirmatur, qui Polyæno authore stratag. lib. 3. cum in Atticis castris nummi inopia cum militibus laboraret, mercatores induxit, vt suo ipsius anulo signatorio pro numismate vterentur. Discedentes verò sigillum, & argẽtum acciperent: quæ facto, abundans mox pecunijs Timotheus constitutum precium persoluit. Vlp. lib. 5. §. item si institor, & l. si gratuitam. de præscript. verbis. §. vlt. & l. exẽpto. n.. §. ego illud de act. empt. Cæterum vt iam ad anuli vetustatem astruendam redeã. Gẽ. c. 41. traditur Pharaonem Aegypti Regem beneficio acceptæ diuinitus ominationis, vt Iosephum excellenti dignitatis gradu cohonestaret, anulum, quẽ digito gestabat, eiusdem Iosephi manui inseruisse. Ex quibus, & alijs colligitur à qua antiquitate principium mos iste petat, vtpote

qui

qui ab ipsis penè humanæ naturæ primordijs profluxerit. Quare nec facilè dixeris, quis opifex fuerit, cum & scriptores vniuersim vera anuli origo lateat. Iam verò quoniam certi quippiam de hac re affirmare non ausim, libet hic locum fabulæ, & mendacio facere. Prometheum Caucasi rupibus à Ioue alligatum fabulantur, quòd per ludibrium tecta sibi in conuiuio ossa apposuisset, quod ignem cælestem surripuisset, quòdque de stupro Mineruam sollicitasset. Ceterum cùm Iupiter Thetidis amore captus ab eo fatorum præscio cognouisset, nasciturum ex Thetide filium patre maiorem, memor eorum, quæ aduersus patrem gesserat, metuensq; ne par redderetur, à Thetide abstinuit, ac Prometheum grati animi monumentum soluit, ea tamen lege, vt anulum lapide, & ferro compactum gestaret, ne omnino pœna videretur exolutus. Hoc anulum fuisse, hoc gemmam dicunt. Sed hæc satis; non enim fabellis rerum vetustas comprobatur, vbi tot insignia sacrarum historiarum loca intercedunt. Inter quæ insignis ad anuli antiquitatem eliciendam locus Exodi cap. 33. se offert, vbi à pijs mulieribus anulos in donaria collatos legimus. Neque demùm Plinij sententiam (quam alioqui propter summam viri authoritatem apprimè reuereor) hoc loco admittendam censerem, qui cap. 1. lib. 33. nullum Illiacis temporibus anulum fuisse asseuerat, vnde & Homerum testem vocat,

Incerta vera anuli origo.

Fabulosa anuli origo

Plinij sententia examinatur.

cat, qui & codicillos missitatos epistolarum gratia indicet, & conditas arcis vestes, ac vasa aurea, argenteaq; & ea colligata nodi non anuli nota; nam qua ratione Homerum huius rei auctorem faciat, non video, cum id apertè nullibi ex ipso constet. Neque enim (quod forte Plinij fundamentum fuit) ex Vlysis vinculo, quo Aretæ dona arca inclusit id inferre potest, cum per id temporis Vlyssem eo maximè vti par esset, quippe quod à Circe venefica iam edoctus fuerat. Demonstrat id aperte Odyss. VIII. Homerus in hæc verba.

Homerus à Plinio an rectè citatus.

Ipse tunc vide de operculo, statim vero vinculũ circumliga ———
Ne quis tibi in itinere damnum afferat, cũ fortè
Dormieris dulce somnũ profectus in naue nigra.
Ceterum postquam hoc audiuit prudens Dinus Vlysses ———
Statim aptauit operculum, celeriter autem vinculum circumligauit ———
Vartum quod olim docuit veneranda Circe.

Ad quem locum interpretes communiter vinculum huiusmodi vulgarium securitatem excesisse perhibent, & Eusthatius hoc loco, Iacobus Cuiac. lib. 37. cap. 12. & Adrian. Iun. in suis adagijs monent posse prouerbialiter *Vlyssis vinculum* de rebus diligẽter, & tutò obserratis vsurpari; qui sanè mos cistas vinculis muniendi ex Laconum inuẽtione euanuit, & clauibus postea vti cœptum est.

Vlysis vinculum de rebus tuto obsecratis prouerbialiter dici solet.

Potuit

Potuit igitur & Illiacis temporibus anulorum vſus viguiſſe, quòd verò nodum potius, quam anulum Vlyſſes adhibuerit Circe iuſſu factum id eſſe ſupra ex Homero indicauimus. Ego verò interea mirari non deſino, quo pacto tantæ lectionis vir antedicta ſcripturæ loca adeo incautus prætermiſerit, vt ne verbum quidem de illis fecerit, niſi id forte ethnici authoris cœcitati tribuamus. Ceterum, quod ad anulorum, antiquitatem attinet, abundè nos dixiſſe exiſtimo, plura etiam in ſequentibus obiter dicenda occurrent.

Plin. ſacra ſcripturæ ignarus.

Cuius Rei gratia fuerit anulus inuentus. Cap. III.

QVamuis de vero anuli authore nullus adhuc auſerit affirmare, in eo tamen omnes conueniunt, vt non ad ornatũ (quod falsò effœminati homunculi, & mulierculæ credunt) ſed ad ſignandum inuentum eſſe, doceant. Ita Macrob. Satural. lib. 7. ex Atteio Capit. Plin. lib. 33. cap. 1. Alexander ab Alex. lib. 2. cap. 19. Pier. Valer. Hieroglyph. lib. 41. & Budæus lib. 3. de aſſe, anulos ab antiquis non ad decorẽ, ſed ſignandi cauſa inuentos, ac geſtatos fuiſſe, ſcribunt. Hos ſequitur Clem. Alexand. Pædag. lib. 3. capit. 11. vbi hæc habet expreſſa verba. *anulus datus ſemel ſponſæ loco ar-*

Anulus ad ſignandum non ad ornatum inuentus.

rhæ

vbæ non ornatus causa dabatur , sed vt obsignaret quæ domi essent . Circulari verò ratione sponsæ dari suspicor, quia arctissimum Matrimonij fœdus ꝑpetuo nec desituro amore nitatur.§.1. de pat. potest. vel quia prolis æternitas successione quodammodo aquiritur l. liberorum §. fi. de verb. signifi. Hinc Atteius Capito annũ *à circuitu temporis* putat quod *an* antiquis *circum* esset: vnde ambire & Cato in origin. *an terminum* pro *circum terminum*, dixit, & Aegyptij mundum figurantes in orbem pingebant suam ipsius caudam deuorantem, quia hæc figura est . Et quidem postea lege caueri cœptum est.ff. de verborum signific. l. signatorius, signatorium anulum ornamenti appellatione non contineri, quem locum Glos. sic explicat, *in præscriptione bonorũ alicuius , si de muliebribus ornamentis agatur , ne quis sibi signatorium anulum , aut res alias pannicularias audeat vendicare.* de bo. damna. L. Diuus, & ibidem vir doctissimus Iacobus Cuiac. declarat, anulos signatorios quibus custodiæ causa sigillamus inter hominum ornamenta minime recenseri, quia hos ornatus causa non fabricauit, sed necessitas, non minus quàm claues, & seras. Huc spectat ẽt quod à Solone lege tab.XXIV. cautũ legimus in hęc verba. *Si quis anulario anulũ vendiderit, signũ seruari fas esto* : cuius rei argumento est L. gemma ff. ad exib. Quod autem signatorij anuli cura ad matresfamilias propriè spectaret, pluribus locis docet Xenophon

Anulus signatorius inter ornamenta muliebria non recensetur à Iurecons.

Ad matres familias anuli cura spectabat .

phon in Oecon. & Flau. Vopiſc.in Aurel. *vxori*, inquit, *& filiæ anulum ſigillaricium quaſi priuatus inſtituit*, filiæ quidem natu grandiori & iam in matrimonio collocatæ, vt monet Caſaubonus hic ; tantum enim à fœminis ſtudium circa res familiares, tantamque ſolertiam veteribus requiſitam eſſe, Tertull. ſcribit apolog. aduerſ. gent. capitu.6. vt matronam ob reſignatos cellæ vinariæ Loculos,ſui inedia necarint.Sed & interdũ maiori natu liberorum à parentibus traditũ,colligit Oinot, ex l. 77.§.21.ff. de legat. 2. Quare nec poterat vxor,mortuo marito, eius anulo ſignare, ſi ſe in aliam familiam tranſtuliſſet,imò prohibebatur, remanebatq; anulus apud hæredes, vt l. ſi quæ ſunt ff. famil. erciſc. Porrò quidnam tam oculatos homines effecerit, tamquè ad rerum domeſticarum cuſtodiam propenſos, in cauſa id fuit, quod rectam iuſtitiæ inſtitutionem non omnes ſequerentur, ex quo & ſerui, & domini iuſti ex æquo eſſent ; ſigillis propterea opus fuit, quibus tuta quæq; reddi poſſent. Quare iure merito citato loco queritur his verbis Plinius. *Quæ fuit illa priſcorum vita, qualis innocentia,in qua nihil ſignabatur, at nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina*, & pau'ò poſt eius rei cauſam ſubdẽs, *Hoc*, inquit, *profecere mancipiorum Legiones, & in domo turba externa,ac ſeruorum quoq; cauſa nomenclator adhibendus, aliter apud antiquos victum omnem in promiſcuo habebant, nec vlla olim*

Quid primum homines ad ſignandum impulerit.

custodia à domesticis opus erat, nunc rapiendæ comparantur epulæ, pariterq; qui rapiant eas, & claues quoq; ipsas signasse non est satis, grauatis somno, aut morientibus anuli detrahuntur. Sed ne allatis tantum testimonijs contenti esse videamur, accedat id nobis corollarium, quod Isid. lib. 1. de Eccl. offic. cap. 5. in rem præsentem, prodit; ob eam scilicet causam, Episcopo anulum dari, vt non ad elegantiam gerat, sed quasi signaculum secretorum, quare &. in eius traditione hæc solent verba proferri. *Accipe anulum discretionis, & honoris fidei signum, vt quæ signanda sunt signes; & quæ aperienda sunt, prodas.* sic quoq; & Theologiæ, & Iuris periti anulo donari solent, vt notat Alciat. parerg. lib. 8. cap. 10. quia anulo signata responsa antiquitùs Iureconsulti reddere consueuerant Augusti beneficio l. 11. §. pen. ff. de orig. iur. Quãuis Stephanus Forcatul. alia cõiectura nitens, aliter autumet, dari nimirum doctori anulum, vel quasi ius postmodum interpretaturo, vel quod equestris dignitatis, ac uirtutis insigne sit. ideoque Episcopis, & Doctoribus permittitur, non autem simplicibus Clericis glos. in ca. ut Apostolicæ de priuileg. in 6. ubi Doctores explicãt, clericos gestantes anulos, aut Episcopos, aut fatuos. Hæc igitur ratio potissima fuit, cur sigilla, & anuli adhiberentur, quæ non ad uenustatem, ac digitorum elegantiam, sed rerum domesticarum custodiam, vel dignitatem indicandam à maio-

Anulus episcopo in signaculum traditur non ad elegantiam.

Prisci I. C. responsa signata reddere solebant.

ioribus inuētos esse, satis supra monstratum est.

Quanti Antiquis anulus signatorius fuerit. *Cap. IV.*

MAximi olim ab antiquis æstimatos signatorios anulos, atq; inter alia domesticæ suppellectilis ornamenta principem locū obtinuisse, haud obscurè colligi pōt ex Ciceronis Epistola prima ad Q. Fratrē, qui, exponēte Manutio, ne sigillū suū passim tanquā doliū circūferri sinat, sed illud diligenti custodia cōseruet, his eū verbis hortatur. *Sit*, inquit, *anulus tuus, nō vt vas aliquod, sed tanquàm ipse tu, non minister alienæ voluntatis, sed testis tuæ.* Licèt quidem Manutij expositio (vt illud etiam obiter adnotarim) à vero Ciceronis sensu multum aliena videatur, putantis à vase, aut dolio similitudinem duci, quòd perquàm ridiculum est. Verba Manutij hæc sunt. *Non vt vas aliquod, quod assiduè circumfertur, sed vide quibus illum tradas, ne quis, accepta pecunia, signet ea, quætu non probares, & ne quis eo, quoties velit, vti possit.* Non inquam, meo iudicio, is Ciceronis sensus fuit. Ego sanè, locum Ciceronis primum dixerim, non carere menda, non enim aliquod, sed aliquis legi debet, sic habent nonnulli Codd. manuss. Bibliothecæ Ambrosianæ: Erratum autē inde fluxisse arbitror, quòd aliqui eodem mo

Anuli curam Cicero Q. F. suadet.

Manutij sensus.

Locus Ciceronis restitutus.

do, quo Manutius à vase deductam similitudinem existimantes, aliquis in aliquod mutarunt. Deinde assero Ciceronem non ad dolium aliquod, sed ad sponsorem respexisse; nam vas, si facit vadis, sponsorem significat, & si aliquantulum differt, declarat Varro lib. 5. de ling. lat. vbi hæc habet verba. *Vas appellatus, qui pro altero vadimonium promittebat.* Consuetudo erat, vt cum reus parũ esset idoneus inceptis rebus, pro se alterum daret, à quo caueri postea lege cœptum est ab his, qui prædia venderent, vades ne darent; ab eo scribi cęptum in lege mancipiorum, vadem ne posceret.

Ait igitur Cicero: cauendum est tibi, Quinte, ne anulus tuus sit tanquàm vas alienæ voluntatis, ideſt ne aliquis tuum quæstum hac ratione faciat in prouincia, dum anulo tuo multa obsignat, te insciente, corruptus largitione alicuius prouincialis: fuisset enim tunc anulus verè sponsor alienæ voluntatis, ideſt eorum, qui corrupti fuerant, nam sicut creditores vades postulant, ita illi prouinciales, ne temerè pecuniam darent ijs, qui polliciti erãt se obsignaturos Pretoris edictum, aut interdictum aliquod, postulabant antè vadem. Is autem erat prætoris anulus; obsignationẽ enim vbi viderant, decipi se postea posse non credebant.

Verùm enim verò non ex vno tantũ signatorij anuli æstimatio, dignitasq; comprobatur

tur. Scribit Alex.ab Alex. genial.dier.lib.1.c. 26.& lib.secundo cap.19. donari anulo apud Persas,maximi fœderis vinculum, ac intimæ amicitiæ, plenarięquè quiduis agendi scribendiuè potestatis signũ fuisse:Constat enim Persarum Reges signatorios anulos gestasse, quos,vbi res poscebat,digito detractos fido alicui amico ad obsignandum dabant, & quod hoc signo confirmatum esset,sic ratum apud omnes,ut nefas violare. De Pharaone, & Iosepho superius dictum est.Antiochus verò,de quo Machab.lib.primo cap.6.filij imperijque totius curam Philippo cuidam,dato ei proprio anulo,cõmisit. Pausan. quoque Phocica lib.decimo, Phocum Aeaci filium anulo gemmato signatorio à Iasæo pro ueteris gratiæ reconciliatione donatum esse,tradit. Nequè præterea vulgare loci huius testimonium illud erit, quod cap. 3. libri Esther ab Assuero factum perhibetur, qui vt suam in Mardocheum voluntatem declararet,ipsumque in locum Aman sufficeret, anulum signatorium,quem ab Aman in crucem suffigendo recipi iusserat,digito suo detractum, summa ei beneuolentia tradidit,summoquè eũ apud se loco esse, palam hac tessera confirmauit. Tissaphernem quoquè aliquando à Clearcho rogatum,Ctesias refert,vt pectinis copiam sibi faceret, mox anulum suæ amicitiæ mutuę ad necessarios, & familiares Lacedæmone suos insigne sibi dedisse, in cuius palla Ca-

Honorificentissimũ apud antiquos donari anulo.

ryatides saltantes insculptę visebantur. De Mentore uerò Hermiæ anulum accipiente, ipsiusque nomine literas ad arces, & omnia dedenda conscribente Diodor. Sicul.lib.16. & Polyen.lib.6.meminerunt. Sic mouente in Bizantinos Philippo, annumque ætatis sextũ decimum Alexander ageret, demandatam ei Macedoniæ, *& sigilli* curam, scribit Plutar.in Alex.Quin etiam memoriæ proditum à Iustino historico lib.12. & Curtio lib.10.legimus; ipsummet Alexandrum Magnum iam iã animam agentem, præclusa voce, exemptum digito anulum ipsum Perdicæ summo copiarũ Duci tradidisse. Id ipsum etiam ab Augusto factum videmus, qui moriturus signatorium anulũ Agrippæ familiari suo in potestatis signũ exhibuit, vt ex Dione lib.53. Xiphilinus scribit. Accedit, quod de Tiberio Valer.Max. lib.7.cap.9.& Suet.ca.73. memorant.Is enim deficiens exemptum digito anulum, quasi alicui traditurus parumper tenuit, postea verò adhuc animam expiranti, Caligula de digito detrahi, iussit, in Calig.cap.12. idem adijcit. Atqui ipse etiam Hegesippus hist. lib.primo cap. vltimo refert, Ptolomæum Alexãdri mortui anulum digito detraxisse, & in cõcionem protulisse. Patet id in eam rem quoquè Ciceronis locus in orat.pro Rosc. Amer. non longè à fine, ex quo maxima anuli existimatio colligitur, vbi Chrysogonum alloquens, ait. *Si vestitum, quo ipse tectus erat, anulũq; de digito*

suum

suum tibi tradidit. Nequè præterea illud omiserim, quod de Cæsare Suet. scriptum reliquit, vt quo loco anuli signatorij apud omnes fuerint, clarius innotescat. *Ille*, inquit, *cum in alloquendo, exhortandoq; sæpius digitum læuæ manus ostentans, affirmaret, se ad satisfaciendum omnibus, per quos dignitatem suam defensurus esset, anulum quoque æquo animo detracturũ sibi*. Sed enim quanti faceret, & Verres signatorios anulos, declarat Cicero lib. 4. in eundem act. secũda, qui eius in surripiendis anulis auiditatem his verbis insectatur. *Quam multis istum putatis hominibus honestis de digitis anulos aureos abstulisse? nunquam dubitauit, quotiescumque alicuius gemma, aut anulo delectatus est*; quod autem de signatorijs Cicero intelligat, cap. 9. demonstrabimus. Ad quod illud Horatij etiam alludit lib. 1. Od. 9.

Pignusq; direptum lacertis
Aut digito malè pertinaci.

Et illud Terentij Hecy. act. 5. sc. 3.

Homo se fatetur ui in uia nescio quam compressisse,
Dicitq; sese illi anulum dum luctat detraxisse.

Maximam verò præ cæteris anulorum æstimationem arguit ea Annibalis solertia, quam ex Plutarcho discimus in Marcello. Is, cæde nunciata Marcelli, cum in tumulum properasset, corpusq; contemplatus esset diù, & robur, ac speciem considerasset, nullum, ei, dictum excidit arrogantius, nec lætitiam vultu, vt

alius fortaſsis, acri, & graui ſublato hoſte, præ ſe tulit, ſed ad inſperatam mortem obſtupeſcens, anulo eius ablato, cætera vilipendēs corpus eximiè ornatum, & cultum honorificè cremauit. Cui non abſimile factum à Cæſare, idem Plutarchus memorat in Pompeo ad finem. In Aegyptum enim veniens, eum qui caput Pompei ſibi obtulit, vt deteſtabilē auerſatus, anulum eius accipiens illachrymauit. Sed quid iam plura? cum & leges ipſæ per anuli ſignatorij traditionem indicari olim hæredes, decernerēt; Ita Papinian. in L. cum pater. §. pater. D. de legat. ſecundo. *Pater pluribus filijs hæredibus institutis moriens, claues, & anulum cuſtodiæ cauſa maiori natu filiæ tradidit.* & Vopiſc. de Aurel. *vxori, & filiæ anulum ſigillaricium quaſi priuatus instituit.* Valer. verò Maximus lib. 7. cap. penult. & vlt. de Tito Barulo refert, ipſum morientem Lentulo Spinteri, cuius viuens animum amantiſsimum ſenſerat, anulos ſuos, perinde, atq; vnico hæredi tradidiſſe. Et Marcus quoq; Popilius, cum Oppium Gallū ab ineunte ætate ſibi familiariſsimū decedēs pro uetuſto amicitię iure vltimo complexu, & oſculo vnum de multis, qui ante eum aſsidebant, iudicaret, anulos ſuos ei tradidit, ne quid videlicet ex ea hæreditate, quam nullo pacto aditurus erat, amitteret, quos poſtea Oppius vir diligens in locellum, ſiue ſaculum, quam burſam uocamus depoſitos, & à præſentibus aſsignatos hæredibus

Per anuli traditionē hæredes olim deſignati.

bus illius exhæres ipse reddidit.

Neque verò solùm supradictis rationibus à Principibus viris domesticis suis, atq; à patribus familias filijs datos anulos video, sed & falsis gentilium Dijs, aut etiam parētibus ipsis superstites honoris, & gratitudinis ergò sæpissimè posuere. Testantur id apertè inscriptiones vetustissimæ, quæ passim apud Gruterum reperiuntur, libuit autem hoc loco eius exemplum subijcere, quæ tit. Dijs dedicat. pag. 59. his verbis habetur.

Anuli Dijs parentibusque dicati.

VENEREM. AVG. CVM. PARERGO.
ITEM. PHIALAM. ARGENT.
AEMIL. RVST. F.
ITEM. TABVLAM. ARGENT.
M. ANNIVS. CELCITAN. TEST. SVO.
POST. MORTEM.
AEMILIAE. ARTEMISIAE. VXORI.
ET. HEREDI. SVE. PONI. IVS.
AEMILIA. ARTEMISIA. TIRA. POS.
EADEMQ. DE SVO. ANVLVM. AVR.
GEMMA. MELIORE.

Illud quoq; quod à priscis somniorum obseruatoribus de anulo traditur, summo eum loco habitum, manifestè arguit, cuiusmodi est, quod Artemidorus Oinerocrit. lib. 5. cap. 32. ariolatur his verbis. *Visus est sibi quis anulum suum, quo omnia obsignabat eiecisse, deinde quærens lapidem, qui in ipso erat, in multas partes comminutum reperijsse; itaut de cætero inutilis esset annihilata, sunt ipsi omnia negotia per quinq; & quin-*

Insomnia de anuli siue signi cōminutione quid antiquis portenderent.

qua-

quaginta dies . Atq; id à nobis pro capitis corollario positum sit .

Quemnam maximè anulum gestare deceret, qualem, an plures quàm vnum, quouè digito ferendum, veteres dixerint.

Cap. V.

AD ea, quæ de anulorum præstantia superius diximus, illud etiam insigne splendoris argumentum accedit, receptum vsu quondam à priscis, vt non nisi ingenuis viris aureum anulũ gestare licuerit (aureum inquam, nam alioqui & seruis ferreus ad signandum nempe cõcessum fuisse, infra indicabimus) quo veluti indice ipsorum libertas monstraretur, & equestris ordo à seruorum turba distinctus foret . Eius rei testes erunt Macrob. Saturnal lib.7. ex Att. Capit. Pier. Valer. Hyerogliph. lib. 41. & alij iuniorum plures, qui liberos sollummodò homines, & quibus fides adhiberetur, anulum habuisse, testantur . Quam quidẽ distinctionis rationem paulatim, cùm luxuriãtis æui abusus, tum impudentissimorum seruorum superbia penitus abrogauit; cum enim nullum seruis ius esset aurei anuli in propatulo gestandi, ecce, nouitio inuento, alij ferro aurum superinduxere, alij aurum merum, purumq; decolorarunt & in ferri modum deformarunt; id enim certè fuit . Aurum gesta-

Vetitum seruis anulum aureũ gestare.

bant, nec videbantur gestare, cum colore aliquo atro (hodie etiam vsitatissimum) id velarent. Nam seruis certè, alijsq; vulgaribus, homunculis anuli ferrei tantum vsum fuisse testantur Isid. lib. 19. ca. 32. & Statius. in lachrymis Hetrusci.

Mutauitq; genus, læua ignobile ferrum
Exuit, & celso natorum æquauit honore.

Quibus accedit Appiani testimoniũ li. 1. bell. ciu. vbi refert à Tribunis in exercitu Romano aureos, ferreos à reliquis gestatos esse. Porrò de libertinis Carol. Sig. de antiq; iur. ciu. Rom. lib. 2. scribit, non ingenuos modò; sed & ipsos aliquando libertinos aureis donatos esse, eo nimirum consilio, vt eisdem & equestria ornamenta, & liberorum iura ea largitione tribuerent, vnde scriptum etiam reliquit Vlpian. cap. de iur. anul. aur. qui tali iure affectus esset, eum tamquàm ingenuum viuere, tamquàm libertum mori, quòd nimirum patronus præteritus aduersus eius tabulas possessionem obtineret. Quarè cum dicat Dio, Menam Sexti Pompei libertum post proditam patroni sui classem anulo aureo ab Augusto esse donatum, & in equitum censum adscriptum, eo munere in ingenuitatem ascitum, interpretatur Suet. scribens Augustum neminem vnquam libertinorum cœnæ adhibuisse, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem. Quo de iure hæc eodem in loco Dio adijcit, nemini quondam Romano

non

Atheniēses ferreum anulū tantum gestarunt.

non libertino solùm, sed ne ingenuo quidem anulos ferre aureos, præterquàm senatoribus, & equitibus licuisse. Vnde Tiberio Principe, Plinio authore, anno ab vrbe condita DCCLXXV. anulorum authoritati forma cōstituta est: quo tempore statutum, ne cui ius esset aurei anuli gestandi, nisi cui ingenuo ipsi, patri, auoq; paterno sestertia CCCC. census fuissent, & lege Iulia theatrali, in quatuordecim ordinibus sedendi. T. Liuius lib. 3. decad. 3. scribit, neminem posse, nisi equitem aureum anulum habere; quare equestris ordinis insigne erat. Idipsum de Atheniensibus cit. loco testatur Alex. vbi ferreum tantū anulum ad signandum gestasse, tradit. Maiora etiam libet ad ferre, quæ ex Tacito in lib. de moribus Germanorum cap. 31. didici; consueuisse Cattorum fortisſimos quosq; ferreum anulum, velut vinculum gestare, donec sese cæde hostis absoluerent, ignominiosum sibi existimantes, quod auribus, oculisq; accepissent, gestamen id apud Romanos seruorum peculiare fuisse. Optimè verò omnium Lacedæmoniorum Reges sapientisſimi tanto huic futuro luxui consulere. Vnde & 3. libro legum, quas Nicolaus Cragius diligentisſimè collegit, ac recensuit, commentarijs etiam adiectis, tab. inquam 6. de habitu institut. 8. ita cauetur *Anulus in digito tantum ferreus sit.* Sanè ferrum fortes decuit; itaq; Lacedæmonij non aureo vsi sunt, sed ferreo de quo Plin.

Lacedæmonijs ferreus tantū anulus permissus.

cit.

cit.loco,vbi adimens antiquisimis Romanis tũ Regibus,præter Numam,& Seruiũ, tùm & alijs anulos, miratur Tarquiniorum ſtatuas etiam ſine anulis eſſe, cum ij ex Gręcia, vnde & anuli vſus profluxit. Ex quo diſcere licet, fuiſſe quidem Lacedæmonijs, alijſq; anulos, ſed ferreos virtutis,ac fortitudinis indicium, potiùs quàm corporis ornamentum: habitum enim ferrum à maioribus, & validius, & conſuetius ei vſui, teſtatur Varro.Iuris porrò aureorum anulorum originem extitiſſe,uerisimile eſt,à Gn. Flauio Annij filio, Appijq; Claudij Cæci ſcriba, qui legis actiones populo Romano vulgauit, ideſt ſolennes,& certas agendi formulas, quæ antea penes principes ciuitatis viros, Appium maximè, religiosè aſſeruabantur. Tam gratũ id munus populo fuit, vt licet libertini filius, Tribunus plebis, & ſenator,& Aedilis curulis crearetur, in gratiã tanti beneficij l. 11.§. poſtea cum ff. de orig. iur. Ceterum quamuis ante Gn. Flauium non fuiſſet aureorum anulorum vſus frequens, ipſe tamẽ vſus eſt,ſi Plinio creditur cit. loco,nẽpe velut ingenuus, & qui ius ciuile in manus populi miſiſſet,& vulgaſſet. Neq;hìc omitto,in valuiſſe quondam,ut cauſarum patroni anulis honeſtarentur. Iuuenal. Sat. 7.

Origo anulorum aureorũ à quo

Ciceroni nemo ducentos ———
Nunc dederit nummos, niſi fulſerit anulus ingens. ———

Patroni cauſarum anulis decorati.

At verò de numero, illud ęque ſcriptores ſentiunt,

Turpe plures anulos gestare.

tiunt, plus quàm vnum habere non licuiſſe, quo ſcilicet domeſtica obſignarentur; Eius verò rei inſignis Diui Clementis Alexandrini locus extat tertio. Pædagog. cap. xi. vbi ait. *Quòd ſi oporteat, nos quoquè, qui Rempublicam gerimus, & in agris etiam alia opera exercemus, & ſæpe etiam ſumus ſine vxoribus* (indicans ſignaculi curam ad matresfamilias ſpectaſſe, vt etiam alibi oſtendimus) *nonnulla, vt ſint tutiora obſignare, dat nobis quoquè vnum ad hoc ſignaculum: alij autem ſunt abijciendi anuli.* Quinimò pluribus vti, turpe fuiſſe, affirmant Gothof. l. 74. de V. S. & Iſidorus Orig. lib. 19. cap. 32. cuius etiam rei argumento eſſe poteſt Gracchi in Meuium inuectiua. *Conſiderate Quirites ſiniſtram eius, en cuius auctoritatem ſequimini, qui propter mulierum, cupiditatem, vt mulier eſt ornatus.* Quod ſi quando duos à Craſſo geſtatos anulos ſcriptores prodiderint, id ei ob ingentes opes tributum, ſimul aſſeuerant, licèt in vno tantùm ſignum habere licuerit. Cuius fortaſſe rei intuitu, & hodie Aſſyrij ſingulos ſignatorios anulos geſtant Io. Bohemus de gent. morib. lib. ſecundo capitu. 3. Quin pleroſque etiam Romanorum pro grauitate anulis abſtinuiſſe, idem Iſidorus memorat. De fœminarum verò honeſtate illa maiorum inſtituta vigebant, quæ modeſtiæ, & ſobrietati patrocinabantur, cum aurum nulla norat, ut Tertull. ſcribit Apol. aduer. gẽ. cap. 6. præter vno digito, quem ſponſus oppigno-

gno-

gnorasset pronubo anulo, vel duobus ad summum, vt Isidoro placet. Sed laxatam sanctæ huic disciplinæ viam fecit temporum incuria, luxus cuncta occupauit. Singulos modò digitorum anulis onerare non sufficit, tres etiam vni minimo congerere, nō pudet. Licèt quidem & Plinij, & Senecæ temporibus abusum hunc inualuisse, ex Plin. cit. loc. & Seneca Natural. quæst. lib. 7. cap. 31. manifestè appareat. *Exornamus*, inquit, Seneca, *anulis digitos, & in omni articulo gemma disponitur*, & Isidorus lib. 19. cap. 32. Orig. *At nunc*, inquit, *pro auro, nullum fœminis leue est, atque immune membrum.* Atqui eius generis lapillos, gēmasq; vniuersim inclusas habent, vt à cerdone equitem, & à vili muliercula nobilissimam viraginem haud facilè dignoscas. Dedecet id sanè, uiles præcipuè homunculos, & quibus capistro manus obligare prestaret. Meminerint, Principibus quandoque uiris luxum huiusmodi exitio fuisse. Neque enim Nonnio Senatori utilis fuit gemma 20. millibus sestertijs taxata, propter quā ab Antonio proscriptus fuit. Obfuit & in summum exitium gemma Conradino Neapolitano Principi, qua si caruisset, in tantum discrimen turpissimæ mortis non incidisset, latuissetq; hosti, nec captus, nec occisus in historiarum libris legeretur. Nam aduersus eum cum Carolus Neapolitanorum Rex fuisset victoria potitus, ipse agasonis sūpto habitu aufugiens, retēto in digitis anulo

Anulorum quandoq; luxus damna plerisq; intulit.

pre-

pretiosissimo incautus sese prodidit, non Agasonem, sed magnum principem: piscator enim ex gemma simulatam credidit personã, atque ideò captus, vltimo supplicio capitis abscisione publicè Neapoli mulctatus est. Peperit igitur anuli affectata gloria domino suo summam ignominiam, cum vitæ interitu, Sed & prætereà Heliogabali luxus à paucis commendatur, quem singulis quoquè diebus nouos variasse anulos, eundemquè nunquàm bis induisse, traditur. Nequè demum aliam ob causam Cyrenensium mores scriptores redarguunt, quàm quòd, vt Aelian. scribit uariarum histor. lib. 12. cap. 30. eorum abiectissimi, & contemptissimi decem minarũ pretij sigilla habuerint, anulosque mirabili arte sculptos.

Cur in digito minimo proximo anulum veteres gestarent.

Sed iam quibus digitis gestarent, inspiciamus. Veteres quidem Græcos anulum in sinistræ manus digito, qui minimo est proximus, habuisse testis est Gell. lib. 10. ca. 10. Romanos quoque homines, aiunt, sic plerumque vsitatos anulis, quod in statuis Numæ, & Seruij obseruauit Plin. causamque huius rei Appiõ in libris Aegyptiacis dicit, quòd insectis, apertisque corporibus, vt mos fuit, quas Græci ανατομας vocant, compertum est, quendam tenuissimum neruum ab eo uno digito, de quo diximus, ad cor hominis pertingere, visumque esse, eum potissimum digitum tali honore decorandum, qui continens, & quasi cõ nexus

nexus cum principatu cordis uideretur. *cap. fœminæ.30.q.3.* Qua de causa etiam, Macrob. teste lib. septimo Satur. Aegyptiorum Sacerdotes circa Deorum aras positi, hunc in singulis digitum confectis odoribus, illiniebant, ac propterea anularem, medicinalemq; appellabant. Alij putant in hunc digitum anulum immissum fuisse, ne aurum tam facilè obterreretur (ignauissimũ enim eum esse inter omnes digitos manifestum est) ideoq; ad auri, & gemmarum incolumitatem aptior uisus est, non enim exporrigi sine aliorum comitatu potest, vnde minus attritui obnoxius est. Accedit læuæ manus opportunitas, in quã relegatus est, quòd dextera otiosior esset, quæ plurimum negotiorum gerit. Ad quod facere videtur Gracchi in Meuium paulò ante citata inuectiua, cum ait. *Considerate Quirites sinistram eius &c.* Postea autẽ, procedente tẽpore, & pollici proximum induere etiam Deorũ simulacris, uocaturq; à Polluce lib.2.c. 1. eius digiti anulus χορριαννον, sicuti ἀκαρὲς, qui in minimo gestatur. Galli uerò, & Britanni medium, mox minimum nostri Græcorum more, quod sanè conuenientius institutum fuisse, docet his uerbis Clem. Alex. pędag. lib. 3. c. 11. *Sed neque est à uiris anulus in articulo ferendus, hoc enim est muliebre, sed in paruo digito, atq; adeò in extrema eius parte est demittendus: ita enim erit manus proximè ad operandum expedita in ijs, in quibus ea egemus, neque facilè excidet sigillum,*

quod maiore articuli ligamento custoditur.

Ceterùm de eo quidquid scriptores dicãt, nam & hodie pro animi sui sententia quisq; anulum gestat. Sanè & Episcopis anulum in eo digito, de quo priore loco diximus, gestandum, esse tradit. Isid. lib. primo de Ecclesiasticis officijs cap. 19. & Imol. in cap. Clerici de uit. & honest. Cler. quanquam usu receptũ fuerit, ut à nonnullis ipsorum in indice manus dexteræ gestetur; quod institutum putarem tum Hebreorum exemplo Ier. 22. *Etiamsi Ieconias anulus fuerit in manu mea dextera, inde euellam illum*, tum etiam quòd digitus index salutaris dicatur Suet. in Aug. cap. 80. Trebell. Poll. in vita M. Septimij: salutaris verò appellatur inquit Apul. lib. 1. & Martianus Cappella de nuptijs Philologiæ, quia silentium indicat. Neq; demum anulis digitos onerare antiquitati sat fuit, sed auribus quoq; ipsis (ne nouitium inuentum putes) inserere non dubitarint, quod tamen vitium non omnibus commune, sed Barbaris præcipuũ maximèq; Pœnis, qui propterea malè apud Romanos audiebant, neq; mediocriter probris afficiebantur. Argumento sunt, quæ Plautus in Pœn. act. 5. sc. 2. ait. *Milphio Vidèn. homines sarcinatos, consequi; at vt opinor, digitos in manibus non habent. Agoras. quid ita? Milph. quia incedunt cum anulatis auribus.* & Lucillius. *Nequam est, aurum aures cuius vehementius ambit.* Vnde ẽt iocus Cic. in Afrum; *atqui aurẽ foratã habes.*

Quo digito anulus Episcopo gestãdus.

Anuli à ueteribus in auribus gestati, & propterea irrisi.

Quæ

Quæ signa veterum in anulis. Cap. VI.

POstquã anulorũ primordia ab ipsius penè mundi origine ducta, præcipuãq; de illis veterũ curã lõga satis adhuc animaduersione perpendimus; reliquũ est, vt quæ ad eorũ vsum maximè spectant, singulas sigillorum formas, ac species prosequendo, quàm strictissima oratione tractemus. Plurifariam autem signare antiquos consueuisse constat. Nam primùm nudæ dumtaxat literarum notæ habebantur, vt obseruauit Meurs. exercit. critic. part. 2. cap. 9. mox verò scalptura multiplex in vsu fuit, de qua Plin. lib. 33. cap. 1. Erat verò in ipsa materia non in gemmis, quas postea demũ addere cæperunt, vt ex Macrob. lib. 7. cap. 13. patet. Succrescente aũt luxu, adscitis gemmis, desitæ literæ, sculpturæ locus fuit, sed, & hoc variè, nam Romanis quidem anulo tantum signatorio, inclusa scilicet gemma, sculpturam uel imaginem aliquam habente signare concessum legitur ff. de liberis, & postu. Cuius sanè moris (ut de ijs primo loco dicamus quorum iam mentionem instituimus) superiorem Africanum Principem fuisse tradit Alex. ab Alex. gen. dier. lib. 2. c. 19. qui primus saxi fragmentum Sardonichen nimirum auro inclusum, gemmæ loco gestarit, quòd sola gemmarum ceram non auferret.

Africanus pater prior gemmã ad signandum auro inclusam habuit Sardonichas cerã non aufert.

Hodie tamen prȩter eã inciduntur & aliȩ, Achates ſcilicet, Onix, & Sarda; ſed & Adamas, cuius nouitij princeps fuit Iacobus Treccia, qui primus (ut refert Antonius Gueuar.) gentilitia ſtemmata Phlippi Hiſpan. Regis ea gemma ſculpſit. Sed ante Africanũ certè Ioſephi anulum, quẽ à Pharaone Aegypti Rege dono acceperat, ſignũ aliquod incluſum habuiſſe, fateri neceſſe eſt, crucis fortaſſe formã reddens, ſi Gretſero credimus lib. 4. c. 8. de Sancta Cruce. Quin & Dauid ipſe Propheta Regius (Quod Meurſij obſeruationi repugnare uidetur) ut teſtatur Greg. Tholoſa. lib. 6. de Rep. cap. 16. Leonem in anulo inſculptum geſtauit, quẽ poſteà etiam ſequuti ſunt reges Iuda, ut narrat Rabbi Abraham in Cabala hiſtorica çap. 1. & 17. eo fortaſſe conſilio adducti, quòd ipſe Leonem necaſſet, uel quòd ſignificaret illud: *vicit Leo de tribu Iuda radix Dauid*.

Ioſephi anulus.

Sigillũ Dauidis quale.

Augusti.

Verùm reliqua iã antiquitatis ſi gna perſequamur Plinius lib. 37. cap. 1. & Suetonius in Octauio cap. 40. ipſum adeò ſilentij amatorem fuiſſe, ſcribũt, ut Sphyngem in anulo inſculptam geſtarit, qua literas, ac diplomata ſignare ſolitus eſſet, eo fortaſſe intuitu, quo Aegyptij, qui in foribus templorum Dijs dicatorum Sphynges pingebant, ut indicarent, diuina dogmata, ſacraque myſteria per ȩnigmatum nodos eſſe inuiolabiliter cuſtodienda. Erat ſiquidem Sphynx mon-

Quid Sphynx.

ſtrum

ſtrum quoddam, teſte Diod. Sic. lib. 40. & Plinio lib. 8. cap. 21. cuius caput, & manus puellæ ſimilitudinem, corpus canis, alæ auis, uox hominis referebant; quamquam-mox, mutato conſilio, ad fugiendam detractionem eorum, qui eius literas, & edicta Spynge ſignata accipientes, illa ænigmata afferre dicebant, Alexandri Magni imagine, per multum temporis eſt uſus; nihil tamen refert; nouiſsimè poſtea ſua ipſius imagine uſũ etiam eſſe inſculpta à Dioſcoride artifice ſculpendis gemmis peritiſsimo, quam in ſignando in uſum ſequentes Principes, Galba excepto, traxere, qui ex Dione, & Cæl. lib. 6. cap. 29. Signatorium habuit anulum maioribus ſuis familiarem, *canem* ſcilicet *ſeſe e prora proclinantem.* Nonnulli Harpocratem, Aegyptioſq; Deos inſculpſere; notaq; eſt Pirrhi gemma, in qua Apollo, & Muſæ cum ſuis inſignibus non effictæ, ſed natiua ſpecie uiſebantur, & anulus Syllæ, in quo, ut refert. Val. Max. lib. 8. cap. 909. traditus Iugurtha inciſus erat. Celebratur quoq; Mecænatis rana, & enſifer Leo, ac trophea Pompei; nec non Seleucij fatalis anulus, in quo anchora effictа uiſebatur, cuius imago in femore poſteris familiæ natiua apparuit. Quin & Auguſtus corpore maculoſo in modum, & ordinem cœleſtis urſæ notas habuit; & Lacedæmoniorum Regem Darium aquilæ ſigillo draconem unguibus tenentis uſum eſſe ſcribit Ioſeph. de antiquit. Iudaic. lib. 12. cap. 5. Plinius quo-

Galba anulus. *Pirrhi.* *Syllæ.* *Mecænatis.* *Pompei.* *Seleucij.* *Darij.* *Plinij.*

que iunior Bythiniæ proconsul, quadriga se in signum adhibusse, sæpius memorat. Proditumque memoriæ est, Macrianorum familiam hoc habuisse proprium, ut Alexandri Magni imagines tam uiri, quàm fœminæ in anulis deferrent, & reliqua supellectile insculptas. Thucidid. etiam narrat, Persarum reges Cyri imaginẽ in anulis, aliquando Darij, ad cuius equi hinnitum rex primus creatus esset, habuisse. Marcus uerò Tullius de finibus Epicuri studiosos memorans; Epicuri, inquit, imaginem non modò in tabulis, sed etiam in anulis (Nonnius legit, in anellis) habebant & apud Lucianum in Philopseude, Philocles gloriatur, quòd anulum haberet sacrum Pythij Apollinis imaginem exprimente sigillo, quocum (diabolo scilicet) ad libitum colloquebatur. Quemadmodum etiam plerique libidini dediti nudatos anulis eos habuere, quos amarent, vel amicas, vt ne si vellent quidem, possent affectionis, & amoris obliuisci, quòd libido, & intẽperantia in mentem perpetuo reuocaret, vt etiam infra ostendam. Euiusmodi est, quod apud Palut. Pseud. act. 1. Sc. 1. legitur.

Macrianorum.

Persarum reges.

Epicuri imago in anulis.

Tuam amicam video Calidore. Ca. vbi ea est, obsecro. ———

Eccam in tabellis porrectam, in cera cubat.

Alij sub anulis venena clausere, sicut Demosthenes summus oratorũ Græciæ, gemmasque mortis gratia habuere, Plin. lib. & cap. cit. Sic Execestus Phocensium Tyrannus, vt scribit

Veneficia, excantationes, & venena in anulis.

Ari-

Ariſtoteles in lib.de rep. Phocen. duos geſta bat incantatos anulos, quibus inter ſe inuicem ſonitu obſtrepentibus, rerum gerendarum tempus ſciebat; licèt poſtea dolo interfectus perierit, quamuis id prius ſonitus ſignificaſſet. His non abſimiles fuiſſe, conijcio Apollonij Thyanæi anulos, quibus iuxta numerum ſeptem ſtellarum ab Iarcha donatus fuerat. Fertur enim eos inſtar numinis habuiſſe, ita vt ſingulis diebus per vices variaret, maximorumq; vt Philoſtratus refert, ſecretorum particeps fieret. Notus eſt & Gygis, & Midæ anulus apud Platonem celebratiſsimi.

Cardani, et aliorum ineptia.

Sed & præterea nonnulla Hierony. Card. ſigilla celebrat, quæ ad multiplicia commoda conferre, ineptè exiſtimat de rerũ variet. lib. 16. c. 89. vbi vim aliquã ſigillis ineſſe poſſe ex eo infert, quòd dum ſculpimus, aut fingimus, uis aſtri influat, recipiaturque; vnde metallica quidẽ ſigilla plus uiriũ ab aſtris cõſequi, lapidea verò plus ſpontè habere, ſuperſtitiosè nimis exiſtimat. Oportere enim, ſentit, his cõuenire facultatis naturã, & materiæ, & ſyderis, tũ hominis, qui eo vti velit; vt ſi velit anulũ, aut ſigillum ad conciliandũ, exẽpli gratia, ſomnum, eligendũ eſſe lapidem ſomniferùm, qualis eſt Hyacinthinus, aut Chriſtalli ſpecies cæruleo diſtincta. Figuram quoq; in his, quæ ad affectus animi pertinent multum cõferre ſcribit, veluti ad ſomnum inſculpendo hominem iuxta riuum in ſylua dormientem;

nam & intuitũ, & memoriã imaginis profuturam, ait; quòd si lapis viridis sit, ipso colore conducturũ, aut ex aqueo & viridi cõmixtus, velut prasij species cũ fascijs albis. Tradit ẽt Trallianus Medicus, Herculis imaginem supinè iacentis, leonemque strangulantis anulo inclusam, digitoque gestatam ad dolorem, vt vocant, colicum amuletum esse peculiare. Necnon vtiles mulieribus vterum gestantibus eburneos anulos ad menstrua, & defectiones animi, scribit Leuinus Lemnius Suidã referens. Quę omnia simpliciter superstitiosa sunt, falsissima simul, nisi aliàs sigilli materiæ vim aliquam natura communicauerit. Ceterum de anulis huiusmodi, præter ipsum etiam Cardanum, illustris apud Lucian. locus in Nauig. extat. Nos reliqua prosequamur

Aphricani filij anulus.

Africanus Scipio filius patris effigiem anulo insculpsit, quẽ postea Romani odio inducti, præteritorum malorum memores de manu eius detraxerunt, vt scriptum reliquit Valer. Max. lib. 3. cap. 305. eo nimirum consilio, ne quid eo temerè signaret. Cuius quoque rei intuitu, aliquos etiam didici capitali supplicio damnatos, quod Tyranni imaginem in anulo gestarent, & D. quidem Ambrosius lib. primo off. c. 49. *Si Tyranni*, inquit, *imaginem aliquis habeat, nonnè obnoxius est damnationi? Memini*, subdit, *me legisse quosdam capitali supplicio dã natos, quod Bruti, & Cassij interfectorum Cæsaris imagines in anulis asseruarent.* Ex quo patet, quã

Vetitũ Tyranni imaginẽ in anulis habere.

infe-

infestæ priscis essent Tyrannorum imagines, quàm inuisa nominis memoria. At verò contra, qui bene merentium Icones anulis effictas latrinæ, aut Lupanari admouisset, is sub Tiberio capitali noxæ subijciebatur; vt disertè testatur Seneca lib.3.de benef. capitu. 26. Plin.lib.33.cap.3.& Suet.in Tiberio. Amicorum præterea, aut maiorum effigies anulis nonnullos gestasse, ostendit non vno loco Val. Max. & Ouid. lib. 1. Trist. eleg. 6.

Hæc tibi dissimula, sentis tamen optimè, dici
In digito qui me fersq; refersq; tuo;
Effigiemq; meam fuluo complexus in auro
Cara relegati, quæ potes, ora vides
Quæ quoties spectas, subeat tibi dicere forsan
Quàm procul à nobis Naso sodalis abest.

Quem etiã morẽ Martialis expresit, dum de anulo Stellæ sui lib. 4. epigram. 12. differit.

Res non difficilis mihi videtur
Vno cum digito, vel hoc, vel illo
Portet Stella meus decem puellas.

Quamuis enim non desint, qui interpretantur, decem anulis digitum Stellæ oneratum, mihi tamen magis placet, gemmas decem uno anulo inclusas gestasse, quarum singulæ puellæ imaginem redderent. Facit, quod Mardobæus de anulo Pyrri, de quo supra, canit

Rex Pyrrhus digito gestasse, refertur, Achatem
Cuius plena nouem signabat pagina Musas,

Et

Et stans in medio cytharam tangebat Apollo
——— *Non artis opus, mirabile dictu.*

Et si testes plures desideras, lege Plinium libro 37. c. 100. adi Solinũ c. 11. Alexandrũ Neap. cap. 19. lib. 2. ubi mira de gẽmis leges.

Amicorum imagines anulis effictæ.

Alia alij in anulis signa habuere, quæ qui plenius discere velit, vnius Abrahami Gorlæi non vulgaris eruditionis viri dactiliothecam adeat, vbi ad uiuum ære diligentissimè incisa veterum signacula visuntur. Nos verò satis iam externis exemplis, & prophanis gentilium ritibus declaratis, quæ olim Christianorum anulis signacula includi solerent, videamus. Et quidem Clem. Alex. Pædag. lib. 3. cap. 11. in hanc rem; *sint*, inquit, *nobis signacula columba, vel piscis, uel nauis, quæ celeri cursu à vento fertur, vel lyra musica, qua vsus est Polycrates, vel anchora nautica, quam insculpebat Seleucus, & si sit piscans aliquid, meminerit Apostoli, & puerorum, qui ex aqua extrahuntur, Neque enim idolorum sunt imprimendæ facies, sed nec ensis vel arcus ijs, qui pacem prosequuntur, nec pocula ijs, qui sunt moderati, ac temperantes.* Hæc ille. A quo etiam consilio non abhorruit postea Atteius Capito Pontificij, prisciq; iuris in primis peritus, nefas esse putans, Deorum formas anulis insculpi, ut Macrob. ait lib. 7. cap. 13. Porrò (quòd ad Christianorũ etiã ueterũ anulos pertinet) nota huiusmodi ☧ insculptos quoque fuisse, testatur uir eruditissimus Cæsar Baron. tom. 1. ad

Qualia Christianorum sigilla esse debeãt.

Referuntur varia de nota huiusmodi sensu opiniones.

ann.

ann. Christi 57. num. 52. ex ijs, quos è ruderibus refossos viderat, quam sanctè Christi nomen continere arbitratur. Quoniam verò frequens notæ huiusce vsus multis etiam ante seculis occurrit, quàm humanam carnem Christus indueret, ac proinde tam sanctum nomen innotesceret, eo fit, vt in varias de notæ intelligentia viri docti discedant. Sũt enim, qui stellulam illã in ethnicorum numismatis expressam, immortalitatis notã esse, & diuinitatis putent. *De picta Aegyptij stella Deũ significant*, inquit, Orus Apollo lib. 2. Hieroglyphicor. cap. 1. & lib. 1. cap. 13. Alij, sunt, qui significari putent χρηστήριον. Nec desunt, qui, χρυσαορεὺς, quod, Iouis apud Cares epitheton; sunt etiam quibus magis placeat χρέμας, qui inter, Principes Atheniensium reperitur. Quidam cautiùs, & veriùs aiunt, esse notam nominis ignoti, cuius primæ literæ χ. & ρ. moris enim fuisse propria nomina Præfectorum rei, seu monetæ in nummis exprimere. Sunt præterea, qui signa hæc officinæ, vel magistratus notas esse, existiment. Hieronymus verò Borsærius, cuius me fortè vrbanitas ad id etiam obiter scribendum appulit, iuuenis haud mediocriter antiquitatis gnarus, præter alias rationes, quibus pacem ea nota veteres indicasse, ostendit (pro quibus ipsum consule, ad Theatri Insubricæ Magnificentiæ tomum tertium lib. 23.) Probi etiam Augusti numismate adductus, in

Stellula hyeroglyphicũ immortalitatis.

Probus Imperator gentilis.

in quo ſimilis omnino nota effiсta conſpicitur, pacis potiùs, quàm Chriſti nomen indicari poſſe, putat, nullam Ethnico Imperatori, & à Chriſtiana religione quàm maximè alieno Chriſti nominis notitiam adſcribens. Ego ingenioſas haſcè doctiſsimorum virorum ſententias primum commendarim, deinde, licèt, præter coniecturas, quod ad feram, ſicut & alij, non habeam, arbitror tamen cum Iacobo Gretſero libro ſecundo de S. Cruce cap. 38. nota illa in antiquis numiſmatibus vocem χρήσοσ ſignari, hoc eſt *bonus*, *benignus*, *clemens*: quemadmodum etiam Ptolomæi nummum, de quo idē Gretſero cit. loco, Principis bonitatem ea nota indicaſſe perſpicuum ex eo eſt, quod alijs etiam honorificis cognomentis à virtutibus ipſis deſumptis *Ptolomæus* videlicet, *Euergetes*, *Philadelphus*, & *Philometor* dictus eſt. Non igitur mirū, ſi & Chriſti cognomētū ipſe, alijq; diuerſo tamen ſenſu ſibi vendicarint, quod, vt inquit Tertull. apol. cap. 3. de ſuauitate, vel benignitate compoſitum eſt. Neq; verò prætetea, multum officeret, etiamſi Probo nominis ſaluatoris noſtri indicem fuiſſe, aſſereremus, quando & à ſucceſſoribus Conſtantini Magnetio, Decentio, & alijs tyrannis alioqui vſurpatam huiuſmodi notam videamus, eaq; ſua ipſorum labara exornare conſueuerint, quod multis locis apud eundem Gretſerum apertiſsimum ſit.

Quin

Quin etiam Crucis tantum ſigno, aliquando Chriſtianorum anulos inſignitos fuiſſe, exemplum habemus in anulo ferreo Sanctæ Macrinæ, cuius meminit Gregor. Nyſſ. in vita eiuſdem. Addam & illud: ſanctorum quoque virorum imagines effingi ſolitas, vt D. Chryſoſt. in oratione in laudem Meletæ de Antiochenis author eſt. Neque etiam Sanctiſsimis veteris Eccleſiæ Patribus peculiaria quædam ſignacula defuiſſe, comperio, quibus quas publicè darent literas communirent, quod tum ex præfatione Clodouei in principio Concilij Aurelian. 1. expreſſum habetur, tùm etiam ex D. Auguſtini epiſt. ad Victorinum, quæ 217. eſt in ordine, vbi ad finem, *Hanc*, inquit, *epiſtolam ſignatam miſi anulo, qui exprimit faciem hominis attendentis in latus*. Aliud præterea anulorum genus ad obſignandum familiare antiquis extitiſſe, didici ex ijs Batauiæ, & inferioris Germaniæ antiquitatibus, quæ nuper ex Petri Scriuerij Muſæo prodierunt, inter quas anulata clauis viſitur, ad duplicem ſcilicet vſum, ſignandi, aperiendique, quam libuit ſculptoris manu fideliter expreſſam hoc loco apponere.

Anuli Chriſtianorum Cruce inſigniti.

Imagines SS. virorũ in anulis effictæ.

D. Auguſtini ſignaculum quale fuerit.

Claues anulatas ad duplicem vſum veteres habuere.
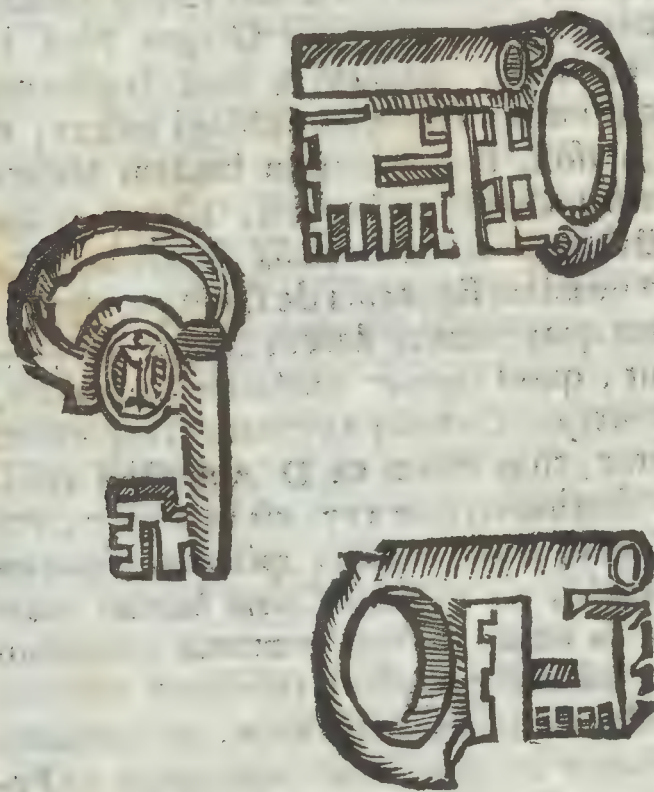
Eiuſmodi verò claues, ſiue anulos complures in ruinis arcis Britannicæ, & alibi erutos, videre eſt apud antiquarios forma minutiſſimi digiti. Vir ſummus Iuſtus Lipſ. horum maximam copiam fuiſſe veteribus, exiſtimat.

De alia signorum specie, siue de ijs, quæ vulgò sigilla appellantur. Cap. VII.

PRetiosorum lapillorum, gemmarumque discrimini, quod inter signandum pati viderentur, ab alijs acrioris iuditij viris paulatim sapientissimè obuiam itum est; intermisso, namquè anulorum vsu, quorum per id temporis ad eum vsum frequentissimus adeò fuerat, vt Annibal, clade Romanis ad Cannas illata, vltra modium anulorum aureorum, quos mortuorum digitis detraxerat, Chartaginem miserit, vt Liu. tradit dec. 3. lib. 3. aureas pallas nonnulli, nonnulli etiam ferrea signacula ad signandum aptiora existimarunt. Quamquam, & ante anulorum vsum, ligna ad obsignandum veteres adhibuisse, græco vocabulo, θριπήδεσα appellata infra demonstrabimus. Ac de aureis quidē pallis Suetonius in vita Claud. Cæs. & Budæus lib. 3. de asse sub eiusdem principatu auro ipso, non gemma signari consueuisse, scribunt, quòd violare signis gemmas, nefas antiqui ducerent. Quomodo Commodus ipse Imperator palla aurea, impresso ei Amazoniæ signo, signasse, dicitur, donec; secutis temporibus passim id insigne appeti cœptum est. Porrò de signaculis, quæ nos hodie sigilla

Maxima anulorum copia antiquis.

Palla aurea ad signandum adhiberi capta.

Lignea sigilla prima omniū adhibita à vermibus exesa.

Commodi Imperatoris sigillum.

parum

parum latinè nominamus, inter alia ſcriptorum loca, illuſtris apud Lycophronem in Caſſan. is extat, cuius etiam cap. primo meminimus.

Reliqua porrò vermiculatum non tangens ædes
Sigillum ſeruabit.

Thripideſta quid ſint.

Lignis à vermibus exeſis principio veteres ad obſignandum vſi.

Ex qua loquendi formula id planè deducitur, ſolitos olim veteres pro ſigillis, vermiculatis lignis, à vermibus ſcilicet exeſis vti, magnitudinis minutiſsimi digiti, vt expreſsit Lipſ. ad Tacit. Nec deſunt grauiſsimorum ſcriptorum de eo teſtimonia, vnde hæc habet Euſtath. Odyſſ. prima θρηπηδεσα, ξυλήφια τα ὑπὸ δριπῶν βεβρωμένα οἷς ἐχρῶντο οι σφοδρα οικονομε κοι ἀντὶ γλυπ τῶν σφραγιδῶν Hoc eſt. *Thripideſta ſunt parua ligna exeſa à vermibus, quibus vtebantur, qui rem familiarem diligenter cuſtodiebant pro ſignis ſculptis.* Suidas verò θρηπηδεσα τα ξυλα ὑπὸ δριπων βεβρωμενα οἷς εσφραμιξον. ideſt *Thripideſta ſunt ligna à vermibus exeſa, quibus vtebantur ad obſignandum.* Ethymologici auctor θρηπηδεσα τα ὑπὸ τῶν θριπῶν δαι βεβρωμενα ξύλα οἷς αντι σφραγιδος ἐχῆντο. id: *Thripideſta ſunt ligna à vermibus exeſa, quibus pro ſigillo vtebantur.* Quam conſuetudinem apud Ariſtophanem etiam obſeruare licet θεσμοφορία. quem conſule.

Sed iam tempus eſſe puto, vt à priſcis illis ad ea, quæ proxime ætatem noſtram ſunt, tranſeamus. Euanuit ſenſim cùm ſigillorum huiu-

huiusmodi, tum etiam anulorum vsus, & ferreis, argenteisque à nostris locus tantùm datus est in quibus sua quisque gentilitia stẽmata, insigniauè ad obsignandúm efficta seruat. Ceterùm quod similium quoq; sigillorum varias à scriptoribus passim formas, easq; insuetas summò studio obseruari video, tum verò præcipuè quibus Germanici Cæsares ad tempus vsi sunt, commodius apud Lazium, & Bonfinium de rebus Hungaricis quisq; obseruare poterit.

Ioannes verò Boemus lib. secundo de Asia refert Tartarorum Imperatorem sigillum habere cum hac inscriptione. *Deus in cælo, & Chuichuth Cham in terra, Dei fortitudo, & omnium hominum Imperator*. Verùm hoc loco ad hominis impudentissimi arrogantiam euulgandam interserere placet Erasmi nefarij sigillum, quòd, Mureto authore, in notis ad Orat. tertiam Cic. in Catil. termini notam reddebat, additis duabus vocibus, *Nulli cedo*. Sed hæc satis, qui plura eiusmodi desiderat, historicos adeat.

Imperatoris Tartarorum signũ quale.

Erasmi sigillum.

De fide anulis, siue sigillis habita. Cap. VIII.

TAntùm præterea anulis ab antiquis tributum fuit, vt cum illos fidei symbola haberent, & ratum quidquid ijs signatum foret, certumque arbitrarentur, eo factum

Signa epistolarum diligenter inspici solita antequam legerentur.

eſt, vt cum literas ab aliquo perferri contigiſſet, appoſitam continuo ſigilli notam inſpicere diligenter ſolerent; moxq; ſcribentis ſigno cognito, cui tũ præcipuè mori locus erat, plenam tabellis etiamſi alioqui aliena manu exaratis fidem habebant, neque ſe poſtea vllo modo decipi poſſe credebant, id quod ex Plauto Pſeud. præcipuè intelligitur, vbi Sycophanta ita Ballionem alloquitur.

Accipe, hem cognoſce ſignum
& mox.
Miles Lenoni Ballioni epiſtolam
Conſcriptam mittit Polimachæro placides,
Imaginem obſeruatam, quæ inter nos duo
Conuenit olim. Sy. Symbolum eſt in epiſtola
Bal. video, & cognoſco ſignum.

Et Bacchid. etiam eandem conſuetudinem memorat vbi Nicobulo tabellas reddit Chryſalus à filio

Nunc haſce tabellas ferre me iuſſit;
Orabat, vt quod iſthic eſſet ſcriptum, fieret.
Nicob. Cedo. Chryſ. noſce ſignum. Nic. noui.

Quò etiam illud Xenophontis ſpectat lib. 5. de rebus Græcorum, cum refert Tiribazum antequam literas Regis Perſarum legeret, ijs qui audituri eſſent prius ſigna eadem de cauſa oſtendiſſe.

Prius autem ſigna inſpicere ſolebant, quod ſcilicet cũ lino, aperta epiſtola, frangerentur.

Propterea enim (vt apud Liuium legimus Hiſtor. lib. 27.) cum Marcelli Conſulis anulo, & corpore Annibal potitus eſſet, metuens Criſpinus collega, ne eius ſigni errore aliquis dolus necteretur à Pœno, circa Ciuitates proximas nuncios miſerat, qui & occiſum collegam eſſe, & anulo eius hoſtem potitum, ne quibus literis crederent Marcelli nomine compoſitis. Neque præterea eundem ipſum morem perſpicuè minus ex Propertiò colligere eſt, qui pro amiſsis pugillaribus amatorijs hanc querimoniam facit Eleg. 22. lib. 3.

Criſpini industria cõtra Annibalem Marcelli anulo iam potitum.

Has quõdam meis manibus detriuerat vſus,
Qui non ſignatas iuſſit habere fidem.
Non illas fixum charas effecerat aurum
Vulgari buxo ſordida cera fuit.
Qualeſcumq; ſemper mihi manſere fideles.

Quem locũ Beroaldus explicans, *vſus* inquit, *mearũ manuũ attriuerat tabellas, vt etiam non obſignatæ cognoſcibiles forent, ſignum enim fidem faciebat à quo literæ darentur.* Sed quoniam fortè in pugillarium mentionem incidimus, valde alienum ab inſtituto futurum minimè arbitror, quid pugillares, ſiue pugillaria eſſent in medium afferre. Erant igitur pugillares tabellæ ceratæ triangularis formæ, in quibus ſcribebatur, quarum, vſus fuit ante tempora Troiana, nam Homerus Bellerophonti co

Signum, à quo mitteretur epiſtola fidem faciebat.

Quid pugillares eſſent, & quando illorum vſus.

dicillos datos, non epiſtolas ſcribit, inde tabellarios vocauerũt earum portitores, ſcribebãt enim in dedolatis è ligno codicillis, & à libris arborum, hoc eſt corticibus librarios ſcriptores. Porrò pugillares pluribus apud veteres nominibus diſtinguebantur; alij enim quincuplices, alij duplices, triplices alij nominabantur, ijq; aut eborei, aut citrei aut etiam membranei dicti, qui ex citro, ebore, & membranis conficiebantur. Quamquàm raró ab ipſis in membranis ſcriptitatum, nec niſi chartæ & tabellarum inopia, argumento ſunt, quæ D. Auguſtinus epiſtol. 113. ad Romanianum ſcribens habet, ait enim *Non hæc epiſtola ſic inopiam chartæ indicat, vt membranas ſaltem abundare teſtetur. Tabellas eburneas, quas habeo, auunculo tuo cum literis miſi.* Redeo nunc vnde digreſſus erã. Auſonius huiuſce quoque conſuetudinis meminiſſe viſus eſt, epiſtola 22. ad Paulinum, cùm ait. *Hoc quò faciliùs impetrarem, aut quò maiorem vereri moleſtiam ſi negares, concinnatam iambis, ſignatamque epiſtolam miſi, ne ſubornatum diceres tabellarium, ſi ad te ſine ſigni fide veniret.*

Pugillares multiplices

Frequẽtius in chartis, & tabellis, quàm in membranis ſcriptitatũ temporibus D. Auguſtini.

Apertiſsimum verò huius rei teſtimonium affert Herod. Alex. hiſt. lib. 7. in Maximino, & Iul. Capitol. in Gordia. cum Vitaliani prætorianorum militum præſidis Maximini Imperatoris necem memorant. Quæſtorem Gordianus miſerat adoleſcentem corpore validum,

Inter epiſtolæ ſignum inſpiciendũ Vitalianus interficitur

dum, & ad omne discrimen paratissimum cum fictis literis, & quasi Maximini anulo obsignatis, per quas arcana, occultaq; negotia significare Imperatoribus mos erat, iubens, eum ante lucem vrbem cum militibus intrare, & dum adhuc Vitalianus ius redderet, accedere ad eum intra cellulam, vbi res secretas ad principem suum pertinentes scrutari consueuerat, habere se ad eum literas à Maximino, addens, velle etiam, remotis arbitris, de rebus ad securitatem Imperatoris spectantibus cum illo colloqui, mandataque Principis exponere simulans. Dein (Herodiani verba sunt) *signis agnoscendis occupatum*, dum se aliquid dicturũ, simularet, pugione, quem in sinu occultum haberet de repentè confoderet. Quæ scilicet omnia ex sententia successerunt, etenim ante lucem, quo tempore prodire illi mos fuerat, inuenit hominem penè solum, paucis tantum circumstantibus, quippe alij nondum venerant, alij salutato abierant priusquàm dilucesceret. Igitur vacante illo, ac paucis dumtaxat ante cellulam inuentis, facilè intromissus est, porrectisque pugillaribus *contemplantem eum signa diligentius* (Herodiani verba sunt) prolato pugione confodit. Summam igitur habitam olim signis fidem cùm allata exempla, tũ miserrimus ẽt Antistij Petronis interitus apertissimè comprobauit. Cum enim (vt scribit Dionys. Halic. antiq. Rom. lib. 3.)

Astus Sexti Tarquinij in Gabinijs prodendis recensetur.

Petroni interitus.

Optaret Sextus natorum Tarquinij maximus præcipuos Gabinorum de Patris consilio fun ditùs perdere, quò faciliùs Gabinios, quibus tum astu maximo, simulata scilicet in patrem seuitia, præerat, in eius potestatem redigeret, aduocata concione, paratum se, aiebat, imperium deponere, aufugereque priusquã à proditore compræhensus patri dederetur simulq; fictis lachrymis, quasi verè in extremo vitæ discrimine esset, concitata iam multitudine, proditorem studiosè Antistium nominauit. Is, vt erat animi integerrimi à missis arbitris inquisitionem domi suæ fieri libenter passus est cum Sexto interim in concione manens, donec perscrutatores redirent. Verùm iam ille corruptos pecunia eius seruos subornauerat, qui Tarquinij sigillo obsignatas literas domi deponerent, quo facto cum postea ab inquisitoribus in concionem epistolæ variæ allatæ fuissent, tum ea ad manus venit, quem Antistio inscriptam Sextus è patris signaculo agnoscere dictitans scribæ publico legendam tradidit. Continebantur in ea mandata, vt viuum omnino si posset filium sibi traderet; sin minus caput saltem abscisum. Atque ita innocentissimi Petronis exitium haud frustra molitus, lapidibus obrutũ vidit. Sed neque ab hoc loco multum abesse video, quod apud Am. Marcell. in Constantio, & Iuliano de principe quodam vrbanissimo, ac verecundissimo, cui Marci nomen erat

Signum epistolæ dolo appositum Petronẽ perdit insontẽ.

erat, qui, cum ad imperiale culmen in Syria Cassius euectus esset, epistolarum fascem ab eo ad conscios missum, perlatore capto sibi oblatum illico signatum exuri præcepit, ne insidiatore per signum cognito, inuitus aliquem habere posset offensum. Cuius etiam consuetudinis fidem astruit idem Halicarnas. lib. 5. cum insigne Bruti Consulis factum recenset, qui tribunali ascenso, vt coniuratorum epistolas audiret, vbi filiorum literas *ex vtriusq; sigillo* primum deinde post *auulsa signacula* è manu etiam agnouit, à scriba recitari iussit omnibus audientibus, mox data filijs, si vellent, dicendi copia, cum neuter impudenter negare auderet, paulùm cunctatus surrexit, indictoque per præconem silentio, capitalem sententiam in flentes filios protulit. At verò & apud Ciceronem morem hunc obseruare licet, si quidem in orationem pro Flacco ait, *neque enim testis ipse signo inspecto falsum nos proferre dixit*, & in Catilinam, orat. 3. *Literæ quæcumque erant in eo comitatu integris signis prætoribus traduntur* & infra *tabellas perferri iussimus quæ à quoque dicebantur datæ; primum ostendimus Cethego, signum cognouit, nos linum incidimus, legimus*. & infra *introductus Statilius cognouit manum, & signum. Tum ostendi tabellas Lentulo, & quæsiui cognosceret ne signum, annuit. est verò inquam signum notum imago aui tui &c.* Sed & Salustius in ijsdem rebus recensendis. *igitur*, inquit, *perlectis literis, cum prius omnes*

Marcus signum epistolæ exurit ne proditorem inuitus cognoscat.

signa sua cognouissent &c. quod, ea de causa factum, opinor, ne postea ij contra quos facerent, perfugij aliquid haberent, dicerentquè fictas esse; sed & cùm in Verrem inuehit solertiam eiusdem versutissimam indicans in deprædãdis signaculis, inquit, *casu iste signum animaduertit in cretula, exquisiuit vnde esset &c.* Hinc etiam idem Plautus in Bachid. *æquum*, ait, *est tabellis consignatis credere*. Et in Trin. act. 3. sc. 3. huiusce consuetudinis testimonium profert, vbi Calicles senex Megaronidem fictas exarare literas studentem, commonefacit, fore vt ex anuli signo impostura, & falsitas innotescat, cùm ait;

Verres auidissimus anulorum.

——— Ferat epistolas
Duas: eas nos consignemus, quasi sint à patre.
Et infra
Sed epistolas quando obsignatas afferret.
Si quidem obsignatas attulerit epistolas,
Nonne arbitraris eum adolescentem anuli
Paterni signum nouisse? ———
Et mox.
Iam si obsignatas non ferret, dici hoc potest;
Apud portitorem eas resignatas sibi,
Inspectasq; esse ———
Et subdit paulò infra ———
Nihil est de signo quod vereare; me vide.

Ex quo etiam illud colligi potest, literas peregrè latas portitoribus commissas, vt pote, qui eas deinde curarent, omnibus noti, sicuti & tabellæ amatoriæ à solis fœminis si-

nu

nu geſtabantur, vt auctor eſt Achil. Stat. ad Tibull. lib. ſecundo eleg. 6. & Ouidius de arte aman. lib. 3.

Tabella amatoria ſinu à fæminis perferri ſolita.

Scilicet obſtabit cuſtos, ne ſcribere poſſis,
Sumendæ detur cum tibi tempus aquæ?
Conſcia cum poſſit ſcriptas portare tabellas,
Quas tegat in tepido faſcia lata ſinu.

At è diuerticulo in viam redeo; Curtiumq; eius moris conſcium profero, vt ſedulam veterum operam indicem, ſigillis agnoſcendis adhibitam: *Siſenni Perſæ*, inquit, *Cretenſis miles obſignatam anulo epiſtolam, cuius ſignum haud ſanè notum erat tradidit, quæ priuſquam ei redderetur in manus Alexandri peruenerat, lectamque eam ignoti anuli ſigillo impreſſo, Siſenni dari iuſſerat, ad fidem Barbari æſtimandam.*

Aliud præterea eius generis teſtimonium. Tacitus de Petronio Arbitro in hæc verba facit. *Ne codicillis quidem Neronem adulatus eſt, ſed flagitia Principis ſub nominibus exoletorum, fœminarumque & nouitate cuiuſque ſtupri perſcripſit, atq; obſignata miſit Neroni, fregitque anulum, ne mox vſui eſſet ad facienda pericula.* Ex quo Petronij metu, ſummam tunc anulis fidem habitam, diſcimus.

Ex his, quæ diximus facilè conſtare poteſt, quantum ſignis tribuere receptum eſſet, vt pote quibus tum animi conſilia, tum fortunę bona credere conſueuerint. Verùm enimuerò illud quoquè dictis libet addere, quod obſeruatione digniſsimum mihi viſum eſt, ſigil-

la

Sigilla ipsa ad fidē rei faciendam transmitti solita.

la nonnumquam ipsa (præterquam quod epistolis, siue tabellis imprimerentur) transmittere veteres ad inuicem consueuisse, cum aut aliquem accerserent, aut vera esse, quæ per nuncios mandassent indicare vellent. Perspicuum illud est ex Athenæo Deipnosoph.lib.13. vbi Laidem Corinthiam ab amatore quodam per sigilli transmisionem aduocatam ostendit. *sigillo*, inquit, *misso Laidē Corinthiam amator quidam ad se venire iussit, non possum inquit illa, lutum est.* Quam etiam consuetudinē tangere visus est Plutarcus in libello de curiositate his verbis. *Eadem de causa etiam omnis fides curioso derogatur, nam seruis, & peregrinis facilius credimus epistolas, atque literas, & sigilla, quam amicis, & familiaribus curiosis.* Ex quo sanè more comparatum esse crediderim vt prisci iam Vngariæ Reges, ac Iudices (nam alibi consuetudinem hanc viguisse affirmare non ausim) cum primum ex subditis quempiam quacumque ratione vellent aduocare, id per solam proprij sigilli missionem præstarent. Fidem verò huic obseruationi astruunt decreta nonnulla Regni illius, cùm à D. Ladislao per id temporis rege sancita, tum etiam à Colomano Belæ primi nepote, quæ ideo ad verbum referenda censui quòd instituto capitis non mediocriter inseruiant. Leguntur autem apud D. Ladislaū infrascripta Capita libro scilicet primo cap. 42. quod inscribitur de spretu sigilli Regij, aut Iudicis.

Lais corinthia per sigillum ab amatore aduocatur.

Vngariæ Reges per sigillum vocant.

Si

Si quis autem regis ſigillum ſuper aliquem proijciens, & ipſe in Curiam venire neglexerit, rationem perdat, & quinq; penſas perſoluat &c.

Decreta Regum Vngariæ de trãſmittendo ſigillo.

Et lib. 2. cap. 25. ita cauetur.

Poſſit Iudex ſigillum ſuum mittere ſuper quoſcunque exceptis Presbyteris, & Clericis, nec non & Comitibus, ſi quis autem &c.

Et cap. 26. eiuſdem libri.

Si quis ſigillum Iudicis negligens; ad cauſam non venerit, primò quinque penſis puniatur, ſi ſecundò, totidem, ſi tertiò, rationem perdat, & tonſus reddatur pro debito.

Ad hæc Colomani decreta accedunt; & primò capitulo de citationibus Presbyterorum hæc habet.

Epiſcoporum, & Comitum Cappellani, vel reliquorum per ſigillum Epiſcopi ad cauſandum cogantur.

Et capitulo de citationibus Presbyterorũ, & laicorum contra ſe ſe.

Si verò Clericus habet cauſam cum Laico, per Iudicis ſigillum Laicus cogatur, ſi verò Laicus habet cauſam cum Clerico, per ſigillum Epiſcopi Clericus cogatur.

Et capitulo, quòd nullus ſecularis Iudex Clerico det ſigillum.

Nullus ſecularis Iudex præſumat ſigillum Clerico dare.

Et demum capitulo quod nemo ſine ſigillis tributariorum extra Hungariã ire audeat.

Egreſſuri de Hungaria à Theoloniarijs tam Regis,

quàm

quàm Comitis, qui exitus teneat, sigllum quærant pro Theolonitarijs, quod Theolonitarius regis ab vna parte cum sigillo comprimat, ab altera parte Theoloniarius figuram Comitis sui concludat: si quis autem tentauerit sine tali sigillo egredi &c.

Huc quoq; spectat, quod Ludouicus Romanus in singulari suo 643. affert, vbi vult, sigilli ostensionem probationem inducere de mandato, itaquòd, quis ostendens alterius sigillum posset tanquàm procurator admitti. Ex his patet, quo loco antiquis anuli, & sigilla fuerint; & quàm promiscuè fidissimis nuntijs, certissimisque voluntatis suæ interpretibus vterentur. Sed iam ad reliqua transeamus.

Vetus epistolarum obsignandarum formula, resignandi artes, & vsus. figmenta varia contra resignantes excogitata, plumbi vsus. diuersi colores ceræ, & funiculi varij ad signandum, Romanis Pontific. familiaria. & sinistra dextera potior. Cap. VIIII.

OPportunus hìc quærẽdi locus se offert, quonam præcipuè tempore literas antiqui signare instituerint; opportunior verò ex dictis respondendi, sigilli quidem inuentum, atq; vsum innumeris ab hinc seculis extitisse: at verò quis eo prior, aut ad tabellas, aut alia quæque obsignanda vsus fue-

fuerit, haud facilè constare posse, alibi demonstrauimus. Ceterum, quod ad epistolarum consignationem attinet, veteres primùm omnium, cretam ad signandum adhibuisse, haud dubitarim. Author est Herodotus Euterpe, vbi Aegyptiorum ritus circa sacrificia referens, hæc habet. *Inspicit, & bouis caudæ pilos numquid eos habeat secundum naturam procreatos. Eum si fuerit his omnibus mundus, notat, alligato cornibus byblo, deinde applicita creta sigillari anulo impressa, abducitur: nã immolanti eo sigillo non notatam, pœna mortis sancita est &c.* & Lucian. in Pseud. quem mox referam, libellos & epistolas *argilla* consignari solitas, non vno loco indicat. Quod ipsum ẽt Cicero in Ver. lib. 4. ac. secunda apertissimè meminit, his verbis. *Cum Valentio eius interpreti epistola Agraganto allata esset, casu signum iste animaduertit in cretula; placuit ei: exquisiuit vnde esset &c.* & Seruius ad VI. Aeneidos Virg. de Sybilla quadam loquens ait. *Quod cum ciues eius agnouissent, siue inuidia, siue miseratione commoti, ei epistolam miserunt creta antiquo more signatam.* Maximè verò ad huiusmodi vsum nobilis extitit creta illa Asiatica, de qua Cicero in oratione pro Flacco. *Hæc, quæ est à nobis prolata laudatio obsignata erat creta illa Asiatica, quæ ferè est omnibus nota nobis, qua vtuntur omnes, non modò in publicis, sed etiã in priuatis literis, quas quotidie mitti videmus à publicanis sæpe vnicuiq; nostrum.* Cuius consuetudi-

Creta veteres primum ad obsignãdum vsi.

tudinis argumento amoliri crimen, à L. Flacco, quem defendebat, conatus est; quòd scriptum testimonium, quo reus valde premebatur, ceram haberet, non cretam, vnde illud fictum, & adulterinum esse, argumentabatur.

Creta, & cera vsus promiscuus

Fateor tamen, & procedente tempore, tũ cretæ, tum ceræ vsum promiscuum fuisse, quod apud Cicer. ipsum animaduertere est citato loco, vbi subdit. *Nostra igitur Laudacio consignata creta est, in illo autem testimonio, quod accusatori, dicitur, datum, ceram esse vidimus.*

Cera cum lino vsus ad obsignãdum.

Ceterum, cum animaduertere paulatim cœpissent prisci, quale paterentur epistolæ discrimen, mutato iam consilio, cretaque relicta, quòd modicæ nimiùm tenacitatis esset, ceram insequentibus temporibus asiduo vsu retinuere, additis insuper funiculis, qui bus maioris securitatis gratia constringerentur. Quàm quidem signandi formulam etiãnum ætate hac nostra vsu in dies, præsertim verò à mercatoribus retentã videmus, & à Polonis vniuersim, qui eas literas sic obsignatas resticulas ex eo appellant, quòd restibus constringantur; qua de re Mart. Crom. Polon. hist. lib. 16.

Porrò consuetudinis huius non vno duntaxat loco Plautus meminit, & apertisime Bachid. act. 4. sc. 4. illic enim Chrysalus ad scribendam, atque obsignandam epistolam

Sty-

Stylum, ceram, tabellas, & linum ſibi adferri, iubet; dum ait:

> *Cedò, tu ceram, ac linum actutum*
> *Agè obliga, obſigna citò.*

Erat autem Stylus (dicam obiter) quo in ceratis tabellis literas faciebant, vel pangebant potiùs; cuius adeò Styli cuſpis (id, quod à Turnebo eruditiſsimo viro obſeruatum eſt) qua æquor illud cereum inarabatur, acumen cluebat, vnde & M. Tullius, *omnia ſub acumen Styli ſubeant, neceſſe eſt*: altra pars retuſa erat, qua veluti tranſuerſo calamo inducebant, eradebantquè obliterantes, ſi quæ minus ex ſententia videbantur, ipſamque ceram denuò complanabant, ſartam (vti prius) æquabilemque cõcinnantes ad nouam ſcripturam ſupponendam, quaſi ſuccidaneam, veteri, ac fugitiua illa expuncta.

Styllus quid.

Linum verò petit Chryſalus, quo tabellas exaratas obligabant. Vnde apud Curtium.

Parmenion vinculum epiſtolæ ſoluens, quidnam rex ageret requirebat, Lucian. in Timone. *Poſteaquàm autem ſignum ablatum fuerit, linum inciſum, & tabulæ apertæ, declaratus nouus meus dominus.* Quem morem, feſtiuiſsimè omniũ, & eleganter Plutarchus teſtatur in libello de curioſit. vbi curioſos his verbis admonet.

Epiſtola nõ ſtatim reſignanda.

Quare ad hoc etiam adſueſcendum eſt, vt allatam epiſtolam non ſtatim, neque feſtinanter ſoluas, quod multi faciunt, manibus cunctanctibus, dentes vinculis inijcientes, eaque morſu rumpentes &

Plaut.

Plaut. Pseud. act. 1. sc. 1.

Phœnicium Calidoro amatori suo
Per ceram, & linum, literasq; interpretes
Salutem mittit, & salutem à te expetit.

Cicero quoq; oratione tertia in Catilin eius moris meminit, cum ait, *signum cognouit, nos linum incidimus; legimus*. Verùm de lini vsu pauca repetam sequenti capite. Intereà quod de ipsa veterum obsignandi formula tradit Rorberus Titius. Locorum controuersorum lib. 10. cap. 14. id scito totum à nobis firmiter retineri; complicatam namquè epistolam lino uinciebant, mox cera imponebatur, & anulus, siue sigillum imprimebatur, quod (vt scias, non ita crasso iudicio fuisse antiquos, ac perinde plerasque consuetudinum nostrarum ab ijs promanasse) quò faciliùs ceræ imprimeretur, saliua prius (nobis etiam vsitatissimum) humectabant. Vnde apud Ouidium Amorum secundo eleg. 15.

Mos humectandi sigillum saliua.

Idem ego, vt arcanas possim signare tabellas
Neue tenax ceram siccaq; gemma trahat.

Et Iuuenalis Satyra prima.

Signator falsò, qui se lautum, atq; beatum
Exiguis tabulis, & gemma fecerat vda.

Sed nequè antiquis defuere modi, quibus resignarentur epistolæ (ut de eo pauca etiam subijciamus) quos ex vno Luciani loco in Pseud. & Cęlio Calcagnino libello de oraculis discere est, vt literarum resignandarum mo-

morem nefarium videas antiquis quoquè familiarem fuisse. Hos, etsi dolosissimi præstigiatoris astus excogitarit, tamen quòd instituto nostro ob antiquitatem, quam maximam redolent, fidem astruant, non erit inutile recensere. Fuit is Alexander quidam Abonotichita Apollonij Thyanei scelestissimi alumnus, qui se Podalyrij filium faciens, ac pro vate venditans, stolidos Calcedonas in hunc modum callidissimè decipiebat. *Iusserat, vt quisque illorum* (Luciani verba sunt) *quod maximè à Deo de rebus proprijs discere vellet, id in libello conscriberet, eumque funiculis obuinctum cera, argillauè, aut simili re quapiam obsignaret: Se verò, acceptis libellis, cum subisset adyta, apparatæ iam cortinæ, ordine per præconem eos euocaturum, qui tradidissent, dehinc, vbi de singulis esset edoctus à Deo, libellos redditurum, ita vt traditi fuerant obsignatos, subscripto illis responso pro cuiusque argumento, Deo nimirũ respondente quacunque de re, quis esset sciscitatus. Varias enim commentatus erat artes, quibus signa tollerentur; quæ quisque sciscitabatur ea legebat, atq; ita, quæ videbantur, ad interrogata respondebat.* Plurimus namquè hic inter illos erat sermo, qui tandem scire potuisset ea, quæ à quoquã tradebantur, sanè quàm diligentissimè obsignata, signis imitatu neutiquàm facilibus, nisi reuera Deus esset quispiam, cui cuncta essent perspicua. Sed iam quibus artibus effecerit videamus. *Primam sic rationem habe-*

Antiquis etiam mos resignandi epistolas familiaris.

bat (ſubdit ſtatim Lucianus idem) *eam ceræ partem, quæ poſt ſignum hærebat, acu candefacta liquefactam diducebat; tum vbi legiſſet, rurſum calefactam acu ceram, quæ à tergo funiculi fuerat, ſigno eodem manente, facilè coagmentabat. Porrò ſecundus modus conſtat per id, quod collyrium vocant; id erat ex pice Berithia, bitumine, ac lapide perſpicuo trito cum cera, & maſtiche. Confectum igitur ex his omnibus collyrium igni calefactum, inuncto prius ſuillo pingui, ſigno applicabat, ac symboli, ſiue ſigni figuram excipiebat; id ſimul atque ſiccum eſſet factum (ſiccabatur autem protinus) commodè reſignabat libellos, quibus perlectis, impoſito ceræ denuo, perinde, atque è lapide ſignum idem imprimebat ad archetypi ſimilitudinem*. Poſt hæc iam tertiam accipe rationem. *Calce inglutem iniecta; quo vulgò codicillos agglutinant, atque ex his confecta ceu cera, mollem adhuc eam admouebat ſigno, ſtatimque amouebat; nam illicò ſicceſſebat, adeò vt cornu, vel ferro ſolidior redderetur. Hac ad imprimendum ſignum vti conſueuerat.*

Quibus artibus reſignarentur epiſtolæ.

Ex his igitur conijcere eſt, cùm multiplices illorum temporum obſignandi ritus, tum callidiſsimi impoſtoris huius nefarios aſtus, & dolos. Licèt quidem id hominum genus nè vtinam aliqui ſingulis ferè ætatibus extitiſſent, hanc ipſam turpiſsimam artem profitentes, ex quibus, & noſtrum plerique, qui ſiue alienorũ conſiliorũ cupiditate flagrent, ſiue etiam, vt faciliori negotio excogitatas inſi-

In reſignãtes alienas literas.

insidias tendant, alienas epistolas intercipere, ac reserare didicissent.

Sanè ob eam causam, & veteres ipsi cùm sigillorum custodiam haud omnino tutam intelligerent, proprijs iam sumptibus sæpius edocti, alia, quibus sapienter commentis huiusmodi quoquo modo occurrerent, strategemata inuenire, coacti sunt. Hinc per notas scriptitare, & ensium vaginis arcana credre cœptum est, cuius alij nouitij Principem Tironem Ciceronis libertum, asserunt, licet Plutarchus Ciceroni ipsi, Dio Mecœnati, Seneca seruis quibusdam tribuat. Sic apud Herodotum Terpsicore lib. 3. & Polyęn. stratagem. lib. primo legimus virum quendam, cui Histiei nomen erat, apud Darium Persarum Regem degentem, cùm Aristagoræ amico suo furtiuo scripto indicare vellet, vt à Rege deficeret, neque satis sigillis fideret, nec id alia ratione efficere posset, vtpote, itineribus custoditis, fidelissimo è seruis, ægros iamdiu oculos habenti, caput tamquàm medendi gratia erasisse, literasque impresisse, quibus quod vellet Aristagoræ significabat, & hominem retinens, quoad capilli renascerentur, vbi illi renati sunt, raptissimè seruum Miletum ad amicum dimisit, nihil aliud mãdans, nisi vt cum Miletum peruenisset, iuberet Aristagoram, eraso suo capite, inspicere. Seruus, vt imperatum erat, ad Aristagoram venit, mandatumque Domini affert, quod

Quis primus furtiua scripta excogitarit.

Figmenta varia referuntur contra resignãtes literas inuenta.

ille frustra non esse ratus, quod erat mandatum fecit. ita literæ perlatæ sunt.

Aliud quoque apud eundem Herodotum Polym. lib. 7. simile figmentum legitur, quo literæ securiores transmitti solebant. Est illud huiusmodi. Cum Xerses aduersus Græcos expeditionem facere statuisset, eo Demaratus quidam, qui Susis erat, accepto, patria pietate ductus, Græcis suis censuit, id esse indicandum, sed cùm aliter nequiret (quippe periculosum erat, ne deprehenderetur) hanc rem commentus est. Sumptis duarum tabellarum pugillaribus (quid autem pugillaria essent, abundè supra demonstrauimus) ceram illinc erasit; deinde in eorum ligno Regis consilium exaratum, rursum cera operit, nequid negotij apud viarũ custodes exiberent pugillares, qui ferrentur, qui vbi Lacedæmonem allati sunt, non poterant eos Lacedæmonij interpretari, antequam Cleomenis filia, eademque Leonidæ vxor Gorgo illos admonuit, ipsam rem interpretata, iubens ceram effringi, fore enim, vt literas in ligno reperirent: ita ei auscultantes literas repertas legerunt, easq; deinde ad Græcos dimiserunt.

Porrò Lacedæmonijs ijsdem latebrum hoc inuentum per familiare fuit, cùm literas ad Imperatores suos darent, ne si ab hostibus interceptæ, consilia sua noscerentur. Surculi duo erant teretes oblonguli pari crassitudi-

ſitudine, eiuſdemquè longitudinis, deraſi, atque ornati conſimiliter: vnus Imperatori in bellum proficiſcenti dabatur, alterum domi Magiſtratus cum iure, atque ſigno habebant. Quando vſus ſecretiorum literarum occurrebat, circum eum ſurculum lorum modicæ tenuitatis, longum autem quantum rei ſatis erat, complicabant volumine rotundo, & ſimplici, itaut oræ adiunctæ vndique & cohærentes lori, quod plicabatur, coirent. Literas deinde in eo loco per tranſuerſas iunсturarum loras, verſibus à ſummo ad imum proficiſcentibus, inſcribebant: id lorum literis ita perſcriptis, reuolutum ex ſurculo Imperatori commenti illius conſcio mittebant; reſolutio autem lori literas mutilas reddebat, membraque earum, & apices in partes diuerſiſsimas ſpargebat: propterea, ſi id lorum in hoſtium manus incideret, nihil quicquam ex eo ſcripto coniectari quibat ſed vbi ille, ad quem erat miſſum, acceperat, ſurculo compari, quem habebat, capite ad finem, proinde vt debere fieri ſciebat, circumplicabat: atque ita literæ per ambitum eundem ſurculi coaleſcentes, rurſum coibant integramque & incorruptam epiſtolam, & legi facilem præſtabant.

Neque minus mittendarum literarum ratio callidior ea eſt, quam apud Herodot. eundem Vran. obſeruaui. Expugnata Olyntho Artabazus Potideę obſidendæ impenſius

incumbebat. Hoc faciens cum Timoxeno Scioneorum Magiſtratu de facienda proditione tranſegit, incertum quonam modo ab initio, ad extremum, ita actum eſt. Quoties exaratum libellum aut Timoxenus, aut Artabazus ad Timoxenum mittere volebat, eum ſagittę poſtremo inuoluebat;adaptatiſq; deſuper pennis, ad locum, de quo conuenerat, ſagittam dirigebat. Sed Timoxenus, qui Potideam prodebat, doli compertus eſt: nam Artabazus ad conuentum locum ſagittam dirigens, fruſtante ictu, cuiuſdam Potideatæ humerum fortè percuſsit, ad quem ſaucium turba, vt adſolet in bello fieri, cum conueniſſet, ſubitò, reuulſa ſagitta, animaduertens libellum reperit, & ad Magiſtratus detulit.

Colũbæ literæ credita à priſcis.

Sed neque Aegyptijs Aſſyrijſquè defuere ſua aduerſus aſtus huiuſmodi figmenta. Fuit enim ijſdem familiare, vt epiſtolam filo ſub ala columbæ (hanc enim fidiſsimi nuncij ſymbolo decorabant) alligatam tranſmitterent. Aiunt enim, eam auem naturaliter diligere locum, vbi prius fuerit enutrita, & quantumcunque in longinquas partes deferatur, ſemper ad propria domicilia redire, ſi libertatis compos euadat; hincquè non rarò euenit, vt in via ab hoſtibus commenti eiuſmodi peritis ea de cauſa interfecta remanſerit. vt author eſt Barthol. Angl. de rerum propriet. lib. 12. cap. 1.

Tu de colũbis per Hircium missis cum literis ad Brutum Mutinæ obsessum lege Frontinum libro tertio stratagem. Morrhes quoquè Aegyptiorum Rex cornicem nunciam habuit Aelianus lib. 6. Animal. cap. 7. sic & Cecinnam hirundines victoriæ nuncias habuisse Plinius refert.

Hiscè ego inuentis illud etiam hoc vltimo loco addam, quod Hieronymus Osorius de reb. gestis Emanuelis Lusitaniæ Regis libro secundo perhibet (vberiorem enim exemplorum huiusmodi copiam historiarum studiosis ex antiquitatis ærario excerpendam relinquimus) Ciuis quidam Tingitanus catellam Arziliæ in domo necessarij sui per obliuionem reliquerat. Hic autem cum Tingitanũ certa de re conscium facere cuperet, catellam eius ligari, literasque cera circumlitas, quibus ea quæ vellet nuntiabat, collo illius appendi iubet, eamque sub noctem acerrimè verberatam in litore constitui. At catella dolore verberum grauiter affecta tanta celeritate domum properat, vt ante lucem ad Tingi portas assisteret, quam vt vidit Tingitanus miserabili latratu, & cauda gestientem gremio excepit, & literas, quas circa collum gestabat reperit.

Epistola catella collo alligata.

His igitur, alijsquè permultis id genus artibus audacissimorum hominum temeritati obuiam itum est, maximè verò furtiuis scriptis, quæ vulgò cifras vocant, de quibus vi-

de Perrerium, Sauarum, Apollinar. Briſſonium Sixtum Senenſem, Cuuiacium Brodæum, Bernatium, Iuretum, Tholoſanumq; præſertim verò Io. Baptiſtam à Porta, à quo integrum conſcriptum eſt volumen. At mihi intereà aduerſus nefariam ſimilium inſolentiam libet hoc loco referre, quantum etiam nonnulli ſuperioribus ætatibus ab eo, de quo dixi turpiſsimo ſtudio abhorrerent, vt ſi quando amici epiſtolam iuſta etiam cauſa quis adductus reſignaſſet, maximas tamen adhiberet excuſationes. Memini me apud Ciceronem legiſſe in quadam ad Attic. epiſtola, adeò ſe aliquando obtrectatorum maledictis, ſiue etiam ſuſpicione commotum, vt cùm literarum faſciculus in manus ſuas incidiſſet, quamuis ad ſe nihil ſcriptum eſſet, quandam tamen reſignaſſe, quòd ſuſpicaretur ijs famam ſuam proſcindi, vti & alijs, quas ſibi legendas hi dederant ad quos miſſæ erant. Ciceronis verba ſubſcribam. *Ex quibus vnus, qua mente fuerit is, quem tu mihi commendas, cognoſces ex ipſius literis, quas ad te, & alios miſit, quas ego nunquam aperuiſſem, niſi res acta ſic eſſet. Delatus eſt ad me faſciculus, ſolui, ſi quid eſſet ad me literarum nihil erat. Epiſtola Vatinio, & Ligurio altera: iuſſi ad eos deferri. Illi ad me ſtatim ardentes dolore, ſcelus hominis clamantes, epiſtolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Hìc Ligurius furere, ſe enim ſcire ſummo illum in odio fuiſſe Cæſari, illum*

Quinam de ſcriptione per notas ſcripſerint.

Iuſta vtitur Cicero excuſatione quod aliquas literas reſignarit.

illum tamen non modò fouisse, sed & tantam pecuniam illi dedisse honoris mei causa. Hoc ego dolore accepto, volui scire, quid scripsisset ad cæteros, ipsi enim illi putaui perniciosum fore, si eius hoc tantum scelus percrebuisset: cognoui eiusdem generis literas; ad te misi, quas si putabis illi ipsi vtile esse reddi, reddes, nihil me lædet. Nam quòd resignatæ sunt, habet, opinor, eius signum Pomponia; Quanquam propterea non magnopere culpandum Ciceronem censuerim, quem iustus dolor ad huiusmodi literarum resignationem impulerit, quasque nihilominus reddi fideliter curauerit. Contra verò Bellerophontes ille (de quo Plutar. libello de curiosit.) literas, quas in seipsum scriptas ferebat, non aperuit, sed sua vsus continentia, tam literis, quam vxore regis abstinuit.

Pari etiam ratione Athenienses captis Philippi tabellarijs epistolā Olympiadi scriptam ferentibus, non soluerunt eam, neque patefecerunt mariti peregerè absentis vxori missam salutationem, vt idem Plutarchus tradit in libello cui titulus, Reipulicæ gerendæ præcepta.

Commendatur Federici Cæsaris integritas.

Federicum verò Cæsarem haud mediocriter ea ipsa de causa commendarim, quòd cùm Gasparis Sollichij literæ in manus suas deuenissent, quæ nonnullis Hungaris inscribebantur, essentquè qui eas aperiendas dicerent, quòd in ijs alquid proditionis scriptum esse putarent, quod sciri expediret, res-

pon-

Ingenua Imperatoris respõsio.

ponderit Imperator, Gasparem se probum virum, suiquè amantem existimare, quòd si falleretur, malle per se se errorem patère, quàm sua diligentia inuestigari; nequè adduci potuit, vt amici epistolam ad se non spectantem aperiret, tametsi quibusdam videretur, inde sibi periculum imminere, quod profectò plerique facturi non fuissent. Verùm hoc curiosorum præcipuum vitium est, cui remedium adhibere difficile semper habitum est. quamuis de auditore quodam suo Plutarchus lib. de curiosit. rem mirã referat. Cum enim Romæ aliquando Plutarchus dissereret & Rustico cuidam audienti interueniens miles epistolam à Cæsare missam tradidisset, velletquè Plutarchus orationem intermittere, ipsiquè spacium legendi literas concedere, renuit ille, nequè ante epistolam soluit, quàm perorasset, & missa esset schola, omnibus viri grauitatem admirantibus.

Auro aliquando signatum, & argento.

Sed iam (quod ad capitis absolutionem attinet) quæ de plumbeis sigillis apud scriptores obseruarim hoc loco interserenda duxi. Consueuere Principes, & summi viri, vt se cæteris præstare indicarent ad diuitiarum ostentationem, relicta cera, auro argentoq; signa sua imprimere, (licet id tantùm à Carolo Magno ad nostrum vsque seculum locũ habere affirmet Polidorus Virgilius libro octauo, cap. secundo, non autem antea) ut ex varijs diplomatibus Regum ac Principum

Lotha-

Lotharingiæ videre eſt. Mox plumbi vſui locus datus eſt, quanquam, & antea Græcis principibus id ipſum in more fuiſſe conijcio. Ii enim, vt meminit L. 1. C. Theodoſiani de veter. diplomata, & codicillos, quibus alicui magiſtratum, dignitatem, aut priuilegium dabant, encauſto ſubſcripta (erat is liquor ex cocto murice, & trito conchylio confectus) plumbea bulla principum vultu ſignata muniebantur, nam in cera nunquam ab ijs ſignatum fuiſſe obſeruat ex vetuſto codice græco Guidus Pancirolus variarum lectionũ. libro primo cap. 28. niſi cum ad vxorem, matrem, aut filios ſcriberent, quem poſtea ſignandi morem inde Venetiarum Duces acceperunt, & ipſi Romani Pontifices, cum innumeras diplomatum ſpecies expediri contingeret, eandem ſignandi conſuetudinem ſecuti ſunt, quòd minus ea materia temporis iniuriæ eſſet obnoxia. cuius inſtituti apud ipſos principes extitiſſe Stephanum tertium eius nominis Pontificem natione Siculum & Adrianum primũ anno ſcilicet DCCLLIIII. circiter, author eſt Polydorus Virgilius lib. 8. cap. 2. ea ductus coniectura, quòd nullum eo tempore plumbeum ſigillum repertum fuerit: ſicuti è contra temporibus Agathonis Pontificis in cera ſignatum manifeſtè arguit.

Plũbi vſus ad ſignandum quo tẽpore incæperit.

Quid encauſtum.

Quando in cera Principes græci ſignarent.

Romani Pont. & Venet. Duces plumbo ſignant.

Quis primus Pont. plumbo ſignarit.

Sigilli verò Pontificij forma ea erat. Effigiata vno latere Apoſtolorum Petri, & Pauli capita

Sigilli Pontificij forma.

pita visebantur, in altero nomen Papæ tantùm: quamquàm posteà ex Pauli II. decreto, vbi nomen solum præfigebatur, nunc quasi imago Papæ infulati coram populi multitudine appareat.

Cur Paulus ad dexterã Petri in sigillo Pontificio ponatur.

Oritur hìc tamẽ haud futilis quæstionis materia ex eo, quòd in aliquibus summorũ Pontificum sigillis dexteram Paulus teneat, sinistram Petrus; quasi verò Apostolorum principi Paulus præferatur, ac proinde potiorem in sedendo locum obtineat. D. Thomas hanc de eo rationem reddit in illud Apostoli ad Galatas cap. primo qui suscitauit eum à mortuis, *quia præsens*, inquit, *vita significatur per sinistram, futura verò per dexteram, in quantum ista cælestis est, & spiritualis, illa verò temporalis: ideò Petrus, qui vocatus à Christo fuit adhuc in carne mortali posito, ponitur in bulla Papæ in sinistra parte; Paulus verò, quia vocatus à Christo iam glorificato ponitur in dextera parte.*

Sinistrum olim Latus dextero nobilius.

Ego verò cum hanc ordinis sedendi indignitatem mecum sæpius repeterem, subijt mihi quædam suspicio, alium fuisse apud antiquos sedendi ordinem, quàm qui sit nostris temporibus, vt videlicet qui sederet ad sinistram esset potior eo, qui sederet ad dexteram: id quod postea multis argumentis fuit mihi exploratum, atq; compertum. Sed qua via in eam cogitationem inciderim, paucis mihi enarrandum est. Principio autem animaduerti eos, qui potentiores affectabantur,

tur,

tur, siue armati, siue inermes, tum satellites, tum stipatores, tum laterones, siue *latrones* fuisse dictos; eosdemq; apud auctores dici, aut, *tegere latus*, aut, *cingere latus*. Horat. serm. secundo.

Quid tegere, aut claudere latus.

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Iuuenalis satyra. 10.

Diuitis hic serui claudit latus ingenuorum filius.

Ouid. 4. de Ponto.

Dumq; latus sancti cingit tibi turba Senatus.

Latus quoquè intectum, siue nudum dicebatur illius, quem nemo comitaretur. D. Ambrosius in sermone de obitu fratris satyri. *Quòd si aliquando sine altero prodeundum fuit, intectum latus putares.* Seneca lib. 3. epistolarum. *Nudum erit latus incomitata lætitia.* Is prætereà qui alium comitabatur dictus erat *ire exterior*, cui verò præstaretur comitatus *ire interior*. Horat. vbi supra.

Latus intectum & nudum quod.

Quid ire exterior & interior.

Ne tamen illi
Tu comes exterior si postulet ire recuses.

& subdit verba quæ supra retulimus

Vt ne tegam spurco Damæ latus.

Ouid. lib. 5. fast.

Et medius iuuenum non indignantibus ipsis.
Ibat, & interior si comes vnus erat.

De

De sene loquitur, cui debetur honos à ... iuuenibus.

Exterior is dictus qui ad dexteram & interior qui ad sinistrã esset.

Atqui restat probandum, exteriorem illum dici apud scriptores veteres, qui sit ad dexteram alicuius, & interiorē, qui ad sinistram. Seruius Grammaticus explicans illud Virgilij V. Aeneid.

Radit iter læuum interior

exponit pro *sinisterior*, citatq; Ciceronem dicentem *in quem omnia intus*, & Salust. in secundo hist. *Introrsus prima Asiæ Bythinia est*, vbi Cicero *intus*, & Salustius *introrsus* pro *sinistrorsus* acceperunt. Horat. quoq; in secundo serm. *Interiore diem gyro trahit, ire necesse est*. vbi *interiore* pro sinisteriore ponitur, quòd meridies mundi pars sinistra est, quemadmodum septentrio dextera. Lucan. in 3. Pharsal.

Intrior pro sinisterior.

Ignotum vobis Arabes venistis in orbem
Vmbras mirati nemorum non ire sinistras.

idest meridionales etiam in æstate. Colligamus igitur ex his, quæ diximus, eum qui sit alterius comes *claudere, aut cingere, aut tegere latus, atq; eidem ire exteriorem*, hoc est ad dexteram illius. Cuius verò latus clauditur, cingitur, tegitur *ire interiorem*, hoc est ad sinistram, qui locus erat dignitate præstantior, ac propterea Paulum in sigillis Pontificum Petro dexterum animaduertimus, quòd Apostolorum Principi comes, & stipator datus fuit, hocq; clarè indicat gladius ille,

Paulus comes, & stipator Petri.

ille,quem Paulus habet strictum. Sed placet sententiam hanc nostram alijs etiam exemplis firmare, præcipuè autem ex forma ipsa consessus Patrum Chalcedonensis Concilij quod tom. pri. Conciliorum extat in prima actione; leguntur autem hæc ibi. *Residentibus magnificentissimis, & Gloriosissimis Iudicibus, & amplissimo Senatu in medio ante cancellos Sanctissimi Altaris, & in læua quidem parte sedentibus Sanctissimis, & Reuerendissimis Episcopis, & Vicarijs Deo amicissimis Sanctissimi, & Reuerendissimi Leonis Antistitis vrbis Romæ, & Anatolio Religiosissimo Archiepiscopo Constentinopolitanæ Regiæ Ciuitatis &c. ex dextera verò parte similiter considentibus Dioscoro Religiosissimo Episcopo Alexandrino, & Iuuenale Episcopo Hierosolymorum &c.* Ex quo sedendi ordine, quis non intelligat, læuam partem tunc dextera digniorem habitam fuisse? cum enim Dioscorus Episcopus Alexandrinus hæresis insimulatus, cuius causa in Synodo discutienda erat, primo dexteræ partis consederit loco legati verò Apostolicæ sedis primo læuæ, certè manifestè conuincitur sanctiorem sinistram partem dextera existimatam, eo fortasse consilio (vt optimè ratiocinatur Illustrissimus eruditissimusq; Cardinalis Baronius tom.3. annal.) quod in Ecclesia Christi ex benedictione illa Patriarchali in Ephraim, & Manassen, de qua Genesis 48. mutatæ sint rerum vices, & ordo, vt quæ si-

nistra

niſtra eſſet in dexteram, & dextera in ſiniſtram, dignitatis, & benedictionis ordine mutaretur. Sed quoniam nimiùm fortaſſe in his immorati ſumus ad capitis abſolutionem procedamus. Et ne quid amplius pro viribus noſtris in eo deſideretur circa Pontificiarum conſignationum materiem; vtquè in eo Iureconſultis noſtris morem geram, adiunxerim quoquè quod ab iiſdem in rē præſentem obſeruari intelligo: vt ſcilicet in Breuis Apoſtolici expeditione rubea cera adhibeatur ad differentiam alterius gratiæ, quæ cera viridi obſignatur. Ita Rebuf. in praxi tit. de Breui Apoſtolico, & alijs, vbi pariter ſigillum huiuſmodi piſcatorium anulum ex eo appellari putat, quòd D. Petrus eo primum vſus fuerit. Moriſque præterea eſſe, vt ex omni gratiæ reſcripto ſericeus funiculus pendeat, contra verò in quibuſuis iuſtitiæ, & executorijs literis canabaceus apponatur cap. licet de crim. falſi, & ſcribit Felinus in cap. poſtulanti col. 3. de reſcript.

Cera rubea quando adhibeatur. Cera viridis.

Funiculus canabaceus.

Anulus piſcatoris quare ſic dictus.

Atquè hæc de veteri epiſtolarum conſignatione alijſque ad eam quoquo modo ſpectantibus dicta ſint.

Tabu-

Tabulæ contractuum omnes olim obſignatæ, & quo modo. ante obſignationem hæredibus oſtenſæ. Teſtes ſeptem adhibiti, nobiles, amici, noti, rogatiq; Signatores dicti, claſſici, & alligati. mane, ac in templis ſignari ſolitum. Sponſaliorum veterum formula. Teſtamentorum genera apud Rom. prima, & vltima cera. ſubſcriptionis ratio. tabulæ vbi aſſeruatæ; & reſignationis ritus. Cap. X.

PRæter literas, de quibus hactenus dictum eſt, tabulas quoquè, ſiue ſcripta omnia, quæ commercij rationem haberent, & teſtamenta ſignari conſueuiſſe, vel vnus Plautus Curcullio act. ſecundo ſc. vltima, idoneus author eſt.

Tabulæ & ſcripturæ omnes ſignari ſolita.

—— *Atque ei mandaui, qui anulo meo Tabulas obſignatas attuliſſet.* ——

& intra.

Eamus nunc intrò, vt tabellas conſignemus.

Cicero in Verrem libro primo actione ſecunda: *alij nummos numerabant, alij tabulas obſignabant.* & Cæſar de bello Gallico libro primo *vulgò totis caſtris teſtamenta obſignabantur*, vt clariùs infra patebit. Eius verò conſignationis formulam Iul. Paul. ſent. lib. 5. tit. 25. ad L. Cornel. teſtam. perſpicuè declarat his verbis. *Ampliſſimus ordo decreuit, eas tabulas, quæ publici, vel priuati contractus ſcripturam*

 conti-

continent, adhibitis testibus, ita signari, vt in summa marginis ad mediam partem perforatæ triplici lino constringantur, atq; impositum supra linum ceræ signa imprimantur, vt exteriores scripturæ fidem interiori seruent, aliter tabulæ prolatæ nihil momenti habent.

Auctor huius formæ Senatus sub Nerone.

Porrò formæ huius auctor fuit Senatus Romanus sub Nerone Imperatore, vt Suetonius in vita eiusdem cap. 17. ostendit, cum ait. *Aduersus falsarios tunc primùm repertũm, ne tabulæ nisi pertusæ, ac ter lino per foramina traiecto, obsignarentur.*

Testamẽta antequam obsignarentur heredibus ostendi solita.

Ceterùm ante ipsam tabularum consignationem (vt ab eo ordiamur) qui è Romanis testamenta faciebant, ea, priusquàm à testibus sigillis munirentur, his quos vel legato, vel hæreditatis parte prosequebantur, plerumque ostendebant, vt obsignatas posteà reponerent in fanum aliquod, vt infra dicemus; nec nisi ipsis mortuis resignarentur. Quibus autem ostendebantur, inspicere abnuebant, & recusabant, ne hæredipetæ, & captatores viderentur. Indicauit hunc morem Horatius Satyra V. vbi Tiresiam docens, qua ratione rem augere posfit, inter alia monet, obliquo oculo primæ ceræ secundum versum saltem percurrat, ne illudatur vana spe.

——— Captes astutus vbique.
Testamenta senũ: neu si uafer unus, & alter.
Insidiatorem præroso fugerit hamo

Aut

Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.

& infra.

Qui testamentum tradet tibi cumquè legendum:
Abnuere, & tabulas à te remouere memento:
Sic tamen, vt limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu. solus, multisne cohæres,
Veloci percurre oculo: plerumque recoctus
Scriba ex quinqueuiro coruum deludet hiantem:
Captatorq; dabit risus Nasica Corano.

Captores.

Nam qui testantur, & vltrò inspectandas offerunt tabulas, cum putent negaturum, recusaturumq; inspicere verecundè captatorem, cui simulant, se aliquid reliquisse, vana spe lactant, nihilque interdum relinquunt. Quod item deprehensum in Nasica est, cui, vt Plutarchus refert, impudenter captanti tabulas testamenti sui Coranus gener ostendit, legereq; sæpius renuentem tandem coegit: qui intellexit, nil sibi legatum, sed frustra sibi euenisse captatorias artes.

Testes I. C. vocati ad signandum

Ad signandum autem Iureconsultos aliquando vocatos fuisse, indicio est, quod Cicero lib. pri. de orat. ait. *Cum obsignes tabellas clientis tui, quibus in tabellis id sit scriptum, quo ille capiatur.* Et Tertullianus in libro de

Idolatria: *ſignatæ ſignis non iam aduocatorum, ſed Angelorum*. Idq; inter recepta Romæ officia numerabatur, adeò, vt nobilium tantùm virorum præcipuum eſſet. Cicero pro Quintio. *Tabulæ ſignis hominum nobilium conſignantur*. Et Seneca lib. 3. de beneficijs cap. 15. *In quid iſti viri ornati adhibiti ſunt*.

Nobiles.

Obſignatio ſpecies vadimoij.

Quibus Ciceronis verbis adducor, vt credam fuiſſe etiam conſignationem ſpeciem quandam vadimonij, quod tota ferè oratio indicare videtur: & Fabius libro decimotertio capitulo octauo: *Promittit enim*, inquit, *litigator omnia, teſtem, populum, paratiſſimas conſignationes*. Omnium autem apertiſsimè oſtendit Seneca libro primo epiſtola octaua, cùm ait, *non videor tibi plus prodeſſe, quàm cùm ad vadimonium aduocatus deſcenderem, & tabulis anulum meum imprimerem*.

Nobiles igitur ad obſignandum ſæpe adhibitos, cùm ijs quæ diximus; tum Ciceronis quoque epiſtola ad Atticum vigeſima quinta libri decimi tertij compertum ſit, vbi Brutum ſui teſtamenti obſignatorem cupere oſtendit. *Nec enim ad tabulam eum deſideraturus eram, in tali enim negotio cur tu vnus non ſatis es? Sed ad teſtamentum volebam*. Idquè ideò veteres faciebant, vt quod anulis clarorum virorum ſignatum eſſet ratum magis haberetur. Sic enim & Anci Carſeolani teſtamentum à Pompeo Magno ſignatum fuiſſe ſcribit Valerius Maximus libro ſeptimo,

Et

Et eos quidē amicos,notosq; fuisse coniectura ex Quintiliano lib.vlt. c. 7. facilè assequor, *denique*, inquit, *linum ruptum, aut turbata cera, aut sine agnitore signa inuenies*. Apertiùs tamen Cicero epistola 19. lib.12. ad Atticum. Et Plinius epistola 9. libro primo vbi ait: *ille me ad signandum testamentum ille in aduocationem, ille in consilium rogauit*. Et epistola vltima libri secundi.

Amici notique.

Aurelia ornata fœmina signatura testamentum sumpserat pulcherrimas tunicas. Regulus cùm venisset ad signandum, rogo, inquit, has mihi leges.

Sed placet hìc totum Ciceronis locum citatum subijcere, tum quòd instituto huius capitis non paruum lumen sit allaturus ob eruditionē, qua maximè refertus est, tum etiam quòd non ità facilem censuerim, vt non aliqua indigeat explicatione.

Respondet igitur Cicero Attico libro 12. Epistola mihi decima nona hoc modo. *Quod scribis Terentiam de obsignatoribus mei testamenti loqui: primum tibi persuade, me isthæc non curare; neq; esse quidquam aut paruæ curæ, aut nouæ loci: Sed tamen quid simile? Illa eos non adhibuit, quos existimauit quæsituros nisi sciissent quid esset. Num id etiam mihi periculi fuit? Sed tamen faciat illa, quod ego; dabo meum testamentum legendum cui voluerit: intelliget non potuisse honorificentius à me fieri de Nepote, quàm fecerim. Nam quod non aduocaui ad obsignandum: primùm mihi non*

Ciceronis locus explicatus.

venit in mentem; deinde ea re non venit, quia nihil attinuit. tute scis (si modò meministi) me tibi tum dixisse, vt de tuis aliquos adduceres. Quid enim opus erat multis? Equidem domesticos iusseram. Tum tibi placuit, vt mitterem ad Silium. inde est natum, vt ad Publium. Sed necesse neutrum fuit. Hoc tu tractabis, vt tibi videbitur. Sunt qui, dum locum hunc explicant, putent primùm, Ciceronis sensum in illis verbis *nequè esse quidquàm aut paruæ curæ, aut nouæ loci*, hunc fuisse, quasi testamenti condendi curã nullius ponderis, & rem inutilem existimaret, respectu molestiarum, quibus premebatur. Deinde conquestam Terentiam de Cicerone interpretantur, quòd eam ad testamentum obsignandum, non aduocauerit; quorum (vt ingenuè fatear) sententia mihi minimè arridet. Non enim auserim adeò leuem Ciceronem existimare, vt rem tanti momenti, qualis est testamenti ordinatio, nihili faceret: cum alioquì ipsemet libro primo Tusculanarum quæstionum eam maximè extollat; postquàm enim maximum esse argumentum dixit, naturam ipsam de immortalitate animorum tacitam iudicare, quòd omnibus curæ sunt, & præcipuè quidem quæ post mortẽ futura sunt: addit. *Quid procreatio liberorũ, quid propagatio nominis, quid adoptiones filiorum, quid testamentorum diligentia, quid ipsa sepulchrorum monumenta significant, nisi nos futura etiam cogitare?* & idem libro tertio

de

de Finibus: *Ex hac animorum affectione testamenta, commendationesquè morientium natæ sunt.* His igitur positis dixerim, Ciceronem ibi non ad testamenti curam, sed ad vxoris nugas respexisse.

Neque etiam (quòd ad secundam sententiam attinet) Terentiæ querelam inde ortam fuisse dicendum est, quòd à Cicerone ad testamentum ipsum obsignandum aduocata non fuerit, quippe cùm certum sit legibus cautum fuisse, ne fœminæ aut etiam affines testamenta signarent, quod ex Vlpiano tit. 20. de testam. & Iustiniano eod. manifestum est, & nullus negabit. Illud addo, nusquàm me legisse apud aliquem, adhibitas ad id officij mulieres. Verius existimarim idcirco conquestam fuisse Terentiam, & quòd de testamento faciendo secum Cicero non communicauerit, imò clam, ac propterea se non præsente confecerit, vel vt Simoni Bosio placet, honoris ergo ipsam non vocauerit.

Non necesse aperire testibus, quid tabulis contineretur.

Verùm elucidato iam Ciceronis sensu, libet ex eo (quod magis ad rem nostram facit) aliqua elicere circa testamentorum obsignationem. Et primò quidem colligo, non fuisse necesse testibus aperire, quid testamento contineretur, quos aliquando ignorasse ea, quæ testatores scripserant Plinij epistola vltima lib. secundo indicat: & Vlpianus in L. Si binæ ff. de iniusto rup. Tabulas quæ septem testium signis signatæ erant vacuas in-

Testatori licitum proprias tabulas resignare.

uentas narrat. Deinde intelligo, licuisse (sicuti & hodie) testatori ipsi tabulas suas resignare, per L. Si testamentum ff. qui testam. face. poss. Noui præterea ex eodem Cic. loco: fœminis iure veteri testandi facultatem denegatam non fuisse, quod ipsum ex eodem ad Atticum lib. 2. epist. 16. cum nonnullis sequentibus apertè deducitur, & ex oratione pro Aulo Cecinna vbi de testamento Cesenniæ vxoris Cecinnæ latè disserit. Facit demum locus ad indicandum (quæ mens nostra erat) ad testamenta obsignanda adhibitos olim fuisse amicos, & domesticos. Sed iam vlteriùs progredi iuuat. Qui igitur tabulis, aut causis signacula imponebant, hos Pedianus *Signatores* & *obsignatores* nominat. Seneca libro secundo de beneficijs cap. vigesimotertio. *Quidam nolunt interponi pararios, nec signatores aduocari*. & Iuuenal. Sat. 10.

Fœminis iure ueteri nõ vetitum testari.

Testes huiusmodi quomodo dicti.

——— *Veniet cum signatoribus auspex*.

Eius verò consuetudinis Seneca citato libro, & capite plenum testimonium dat vbi humanam auiditatem ad querelas & discordiam incitamentum esse, fidemquè funditùs concidisse dolens eum ipsum signandarum tabularum morem his verbis improbat, quæ ad dicendorum obseruationem inseruire etiam poterunt. *Vtinam quidem persuadere possemus, vt pecunias creditas tantùm à volentibus acciperent. Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori*

Senecæ querela in infidos.

ditori obligaret, nec pacta, conuentaquè impressis signis custodirentur fides potius illa seruaret, & æquum colens animus. Sed necessaria optimis prætulerunt, & cogere fidem, quàm spectare malunt. Adhibentur ab vtraquè parte testes. Ille per tabulas plurium nomina, interpositis pararijs (ad proxenetas respiciens) *facit. Ille non est interrogatione contentus, nisi rem manu sua tenuit. O turpem humano generi fraudis, ac nequitiæ publicæ confessionem: anulis nostris plusquàm animis creditur. In quid isti viri ornati* (hoc est classici, vt infra dicam) *adhibiti sunt? in quid imprimunt signa? nempe ne ille neget accepisse se, quod accepit.*

Anulis pl⁹ quàm animis credi dolet Seneca.

Licèt autem & ignobiles interdum ad id officij adhibitos esse Suet. in Tib.cap. vltimo videatur indicare, cum ait ipsum *humillimorum signis testamentum suum obsignasse*. Moris tamen fuit vt ciues nimia paupertate laborātes animaduersione censoria classibus exempti capite censerentur, & in proletariorum numerum referrentur. Siquidem Suetonius ipse auctor est. D. Claudium censuram gerentem, cum plures notare conaretur, magna Inquisitorum negligentia innoxios reperisse, quibuscunquè cęlibatum aut orbitatem, aut egestatem obijceret, eaq; ratio est, cur testes huiusmodi, qui signandis testamentis adhibebantur *classicos* appellauerit Festus, ad quinque classes, in quas pro census qualitate populus Romanus distribuebatur, om-

Pauperes an signare possent.

Testes classici & alligati qui.

omnino reſpiciens, ſimulquè proletarios indicans, ac capite cenſos, quia claſsici non erant, ſignandis teſtamentis adhiberi non potuiſſe ob nimiam paupertatem, quæ cum falſi ingentem materiam præbeat, ſemper Romanis ſuſpecta fuit, quemadmodum de C. Mario ſcribit Valerius Maximus, libro ſecundo. Proletarij igitur & capite cenſi claſsici non erant, id, quod ab Arnobio traditur lib. 2. aduerſus gentes. *Deſinite*, inquit, *hominem proletarius cùm ſit, claſſibus, & capite cùm cenſeatur, adſcribere ordinibus primis*. Senſus enim eſt: deſinite hominem adſcribere primis ordinibus, qui claſsium reſpectu, ſub quibus nimia paupertate nequit cenſeri, nomen habet, & titulum proletarij. Illud etiã obſeruari ſolet, claſsicis hiſcè teſtibus, ſimul atquè teſtimonium ſuſcepiſſent, liberum non fuiſſe, aut diſsimulare, aut ſe ſubtrahere, indequè & *alligatos* appellauit Iſidorus Ethymol. libro quinto: ſi quę verò diſsimulaſſent, aut ſeſe ſubtraxiſſent, lege XII. tabularum ſic puniebantur, vt eſſent improbi, & inteſtabiles, & per hoc claſsibus ſuis exempti in Ceritum tabulas referrentur, & ærarij fierent. Porrò quem Decem viri, & Iuriſconſulti *inteſtabilem* vocant, is à Plauto in Pœnulo *nefaſtus* his verſibus appellatur.

——— Adſunt teſtes. M. Tot quidem,
Non potuiſti adducere homines magis ad hanc rem idoneos,

Nam

Nam istorum nullus nefastus est, comitiales
sunt meri.

Sensus enim est, his testibus non esse nefas testimonium perhibere, & sic nec improbos, nec intestabiles eos esse; quandoquidem in comitijs sedulam quotidie testificando operam dent.

Cùm verò interdum à nobilibus promiscuè cum humilioris conditionis viris tabulas signari, contigisset: priùs nobiles signabāt, mox & alij gradatim, id quod Iuuenalis innuit satyra tertia, vbi necessarij sui Vmbritij querelā describit, qui quòd nullum in Vrbe locum bonis viris esse videat, sed tantum exteris, & peregrinis, maximequè Græcis seruilibus assentatoribus, ob morum prauitatem Roma Cumas discedere pararet: ait enim

Nobiles prius signabant.

Horum ego non fugiam conchylia? me prior ille
Signabit, fultusquè toro meliore recumbet
Aduectus Romam, quo pruna & cottona vento?

Ac diceret, non patiar, eum me priorem tabulas obsignare, qui Romam venit non honesto aliquo negotio, aut nauigio; sed vt rerum vilium mercator, ea naue qua pruna, & coctona aduecta sunt.

Hi autem septem erant, quos proprijs singulos anulis signare oportebat L. hac consultissima C. de testam. Quò alludens Apuleius

Septem.

ius libro secundo de Asino aureo: *introductis*, inquit, *quibusdam septem testibus, obtestata fidem præsentium, singula demonstrat anxiè, verba concepta de industria quodam tabulis prænotante. Ecce, inquit nasus integer, saluæ aures, illibatæ labiæ, mentum solidum. Vos in hanc rem, boni Quirites testimonium perhibetote.* & Cicero epist. secunda libro 7. ad Att. *eius testamentum de Tortorio, Ciceronum signis obsignatum, cohortisquè prætoriæ*, & Quintilianus declamatione 368. *Non dixerim ego testamentum, cui numerus signatorum deest.* Cicero pro Milone. *Vna sui testamentum simul obsignaui cum à Clodio & alijs*: & Appian. libro primo bellorum ciu.

Aliquando à solo testatore singnatum.

Verùm enimuerò non semper signandis testamentis testes, quo dixi, numero, adhibitos, ac proinde ab vno aliquando testatore tabulas obsignatas fuisse, certissimo argumento est, quod de Sceuino Tacitus annal. 15. cap. 54. tradit, qui pridie, quo Neronem occisurus fuit, ab Antonio Natale, quo cum ea de re diu collocutus fuerat, domum reuersus, *testamentum* inquit, obsignauit, vbi nullam signatorum mentionem facit, mox promptum vagina pugionem, vetustate obtusum, increpans asperari saxo, & mucronē ardescere iussit, ea cura Milichio seruo demandata.

Ex quo loco illud etiam colligi potest, solitos veteres, vitæ, aut fortunarum discrimi-

ne

ne impendente (hodie etiam vſitatiſsimum) teſtamenta in procinctu facere, quibus familiæ & hæredum commodis cauerent, quod præter citatum locum, ex eiuſdem etiam Sceuini defenſione ſatis liquet. Is enim coniuiuratione detecta, ad Neronem per milites raptus, & defenſionem orſus. Ferrum, cuius argueretur, olim patria religione cultũ, & in cubiculo habitum, ac liberti fraude ſubreptum, reſpondit. *Tabulas teſtamenti ſæpius à ſe, & incuſtodita dierum obſeruatione ſignatas.*

Imminente periculo teſtamenta faciebant.

Colligo ex dictis, non cuiquè teſtamento ſeptenarium teſtium numerum neceſſariò requiſitum fuiſſe, ſed tantùm in his, quæ pacis tempore conficiebantur. Triplex namquè teſtamentorum genus Romanis fuit, quod ex Iuſtiniano colligitur, aut enim in pace fiebat, quod *Calatis comitijs* dicebatur; & huius generis tabulæ, quas dixi, ſolennitates poſtulabant, aut cum in prælium eſſent exituri, vel aliud periculum immineret, quod *procinctum* vocabatur, tuncquè ſola teſtantis obſignatio ſufficiens erat: Velleius Paterculus lib. 2. *facientibuſque omnibus in procinctu teſtamenta, veluti ad certam mortem eundum foret*: aut per æs & libram, id eſt emancipationem, nimirum imaginariam venditionem, quæ fiebat, præſentibus quinquè teſtibus, libripende, & eo qui familiæ emptor, dicebatur.

Teſtamentum antiquis quotuplex.

Aliàs etiam (redeo ad ſolennitates ta-

bularum

bularum *calãtis comitijs*.) suo, vel alieno anulo, qui characterem haberet, signabant. L. ad testium §. 1. quis ex testibus ff. qui testam. face. poss. Vlpia. lib. 28. ff. tit. primo, Senec. libro primo epist. 8. *non videor tibi plus prodesse quàm cum ad vadimonium aduocatus descenderem, aut tabulis testamenti anulum meum imprimerem.* & Iacob. Cuiac. in tit. ff. de liberis & postu. signare inquit, *oportet more ciuium Romanorum anulo tantùm signatorio sculpturam, vel imaginem aliquam habente.*

Suo, vel alieno anulo signabãt

Addit tamen Iustinianus instit. de testam. potuisse omnes testes vno tantùm anulo tabulas signare, aut septem etiam vna alioquì, eademquè sculptura, siue charactere. Verùm signacula huiusmodi tabulis ipsis imprimi necesse non erat, sed lino ceræ superposito, quo tabulæ constringerentur, satis erat. d. L. ad testium §. vlt. Vlpianus de testam. *Signatas tabulas accipi oportet, & si tabulæ linteo, quo inuolutæ sunt, signa impressa fuerint.* Et Paulus Coluius hìc.

Vno tantũ anulo omnes signare poterant.

Et quoniam fortè in ceræ mentionem incidimus, placet & illud adnotare quid per primas, & vltimas ceras accipi solitum fuerit. Vltimæ igitur ceræ generatim eæ erant, quæ vltimam, & extremam testatoris voluntatem continebant, siue etiam testamentum ipsum vltimum, sicuti & primæ priorem voluntatem testatam faciebant. Aliter verò extremæ seu imæ ceræ sensus erat alterum caput

Quid prima & vltima cera.

put ſeu vltima teſtamenti tabula, qua ſecundi hæredes nominabantur, legataq;, & alia onera primis hæredibus imponebantur. Extat de eo illuſtre Martial. teſtimonium lib. 4. Epigram. vlt.

Nihil Ammiano præter aridam veſtem
Moriens reliquit vltimis pater ceris

& Plauti Curcul. vbi *Noui ædepol nomen Nam mihi iſthoc nomine dum ſcribo expleui totas ceras quatuor*. & Cic. in Ver. 3. & ad eum locum Aſcon. Hotom. cum Torrentio. Licèt, aliud ſit, opinor, quod apud Suet. legimus, *in ima cera ſcribere* locus eſt in vita Cæſaris. *Nouiſſimo teſtamento tres inſtituit hæredes ſororum nepotes C. Octauium ex dodrante, & L. Pinarium & c. Pedium ex dodrante; reliquos in ima cera.* Nam in ima cera ſcribere dici puto, cum non leuiter preſſo, vt veſtigia appareant, ſed fortiùs impreſſo ſtylo, vt vix deleri poſsit, ſcribitur: quod intelligi, exiſtimo ex his verbis Hieronymi, quæ ſubijciam ex epiſt. ad Chryſogonum. *Ita noſtræ es neceſſitudinis penitus oblitus, vt illam epiſtolam, quam in corde Chriſtianorum ſcriptam Apoſtolus refert, non parua litura, ſed imis, vt aiunt, ceris eraſeris*. Alios igitur hæredes in ima cera Cæſar ſcripſerat, ne facilè delerentur. An potius *ima*, infima ſignificat? vt apud Iuſtinian. lib. inſtit. 2. c. de pupil. ſubſtit. vbi de ſuperiore, & inferiore teſtamenti tabularum parte meminit, cum teſtatori Imperator ſuadet, ſi veretur,

retur, vt substitutus instituto insidietur, substitutionem in inferiori tabularum parte scribat, eamque complicatam, ne legi posit, suo lino, ceraque consignet. Ex quibus colligitur pluribus testamentum tabulis constitisse, id quod etiam ex Ciceronis epistola nona ad Q. Fratrem perspicuum fit, dum ait Felicem lapsum per errorem suum, & Sicuræ obserui, alias pro alijs testamenti tabulas obsignasse. Præbet autem mihi locus iste conjecturam solitum testatorem ipsum tabulas signare: quæ etiam si per errorem obsignatæ forent, ratæ tamen essent, vt ibi videtur Cicero indicare, & Manutius recte obseruat. Quod autem aliquando vno Codice septem testium signis signato testamentũ duos homines conscripsisse legamus; coniugibus id tantùm à Valentiniano datum didici ex Nouel. prima de testam. eiusque testamenti formula in Marculphi Monachi libro quodã, quem Brissonius citat, de formulis publicorum, priuatorumque negotiorum, describitur, quo se vir, & vxor in vna eademq; chartta mutuò hæredes scribunt. Verùm (vt vnde digressa est, eò mea redeat oratio) in huiusmodi tabularum consignatione verbum quoddam solenne solitum adhiberi adnotauit Brisson. de form. lib. 6. *SIGNA*, nimirum, si vnus esset, *SIGNATE* si plures, aut *SIGNENT LICET*. sic enim & apud Ouid. lib. 3. de Ponto eleg. 11. legimus.

Pluribus tabulis testamentũ constabat.

Verba adhibita.

Sint

Sint hi contenti venia, ſignentque licebit
Purgari factum me quoque teſte ſuum.
& infra. *TESTERE LICET SIGNATE QVIRITES.*

Rogati autem ſignabant, quo tabulæ legitimæ haberentur, quæ alias nullæ, vt ex allatis Ouidij, & Briſſonij locis videre eſt, & ex Martiali libro 5. Epigramma 40. vbi

Rogati teſtes ſignabant, vt & hodie.

Supremas tibi tricies in anno
Signanti tabulas, Carine, miſi
Hyblæis madidas thymis placentas,
Defeci: miſerere iam, Carine
Signa rarius ———

Et libro 9. Epigram. 89.
Signa; cras melius &c.

Quod & hodierni tabularij, ſiue *notarios* appellemus, optimè norunt, ea formula expreſſa in conficiendis tabulis vtentes, *Teſtes vocati, & rogati*. Neque hic omittam ludicrum licet Grunij Corocottæ teſtamentum, quod vetuſtatem non modo ipſo contextu, modoque loquendi præſefert; verùm etiam Diui Hieronymi locupletis, & idonei teſtis auctoritate antiquitatem ſuam probat. Sic enim ille epiſtola ad Euſtochium virginem, in proemio ſcilicet commentariorum in Iſaiam. *Teſtamentum autem Grunij Corocottæ, Porcelli decantant in ſcholis puerorum agmina cachinantium*. Extat id apud Briſſonium libro ſeptimo de formulis, & inter Iani Guteri inſcriptiones, in quo recenſendo, ne prolixi

Granij teſtamentũ.

nimis ſimus, ea tantùm breuiter attingam, quæ ad finem in rem noſtram habentur. *Optim. amatores mei, vel conſules vitæ, rogo vos, vt corpori meo benefaciatis, bene condiatis bonis condimentis, nuclei, piperis, & mellis, vt nomen meum in ſempiternum nominetur. Mei Domini, & conſobrini mei, qui huic meo teſtamento interfuiſtis, iubete ſignari.* ſeptẽ teſtes *Lucanicus ſignauit. Tergillus ſignauit Nuptialicus ſignauit. Celſanus ſignauit. Lardio ſignauit. Cymatus ſignauit. Offellicus ſignauit.*

Mane tantum ſignabant.

Addit Martialis matutinas tantum horas in id officij fuiſſe inſumptas lib. 10. Epigrã. 70 *Nunc ad luciferam ſignat mea gemma Dianam.* Quod ſanè inſtitutum Sacris Canonibus conforme intelligimus ex cap. placuit de teſti. & c. Honeſtum 22. q. 5. quibus cauetur, eum, qui in teſtem aſſumendus ſit, ieiunum eſſe debere, idq; vt ibi notat Abb. quia ſobrij, ac proinde fideles. Subijciam ex ijs alterum. *Placuit ſancto conuentui noſtro, vt teſtes non conducantur pretio, & vt quicumque idonei, & fideles in teſtimonium aſſumantur, ac nullus teſtis ſit, niſi ieiunus.*

Sed & idem Martialis libro 9. epigra. 68. Luperci improbitatem, fraudemque coarguit, tabulas, vel teſtamenta, quæ ſubijcere vellet obuijs amicis ſignanda offerentis, vti tabulas vel non lectas, vel non intellectas. reſpondit enim Martialis *cras*, ideſt, cum ſobrij erimus.

Signa

Signa, cras melius Luperce fiet:
Nunc ſignat meus anulus lagenam.

In templis præterea ſæpe ſignatas fuiſſe tabellas, perſpicuè indicat Paulus. Sent. lib. 4. tit. 6. & Iuuenalis ſatyra octaua idquè faciebant, vt oſtenderent fidem religione maximè conſtringi.

In templis ſignabant.

Quo mihi te ſolitum falſas ſignare tabellas
In templis, quæ fecit auus, ſtatuamq; parẽtis
Ante triumphalem? ———

Ideſt, non eſt cur te iactes, & nobilem vendites, qui in templis ipſis falſitatis crimen perpetrare non vereris, falſas tabellas obſignando.

Maxima enim vbique ſemper falſariorum copia extitit, qui falſa teſtamenta componerent, falſoſque teſtes adhiberent, qui ea ſuis gemmis ac ſigillis ſignarent illo inſcio, quem teſtatorem falsò prædicabant. Hi autem à Romanis depræhenſi, & conuicti in exilium mittebantur. Ad quod mihi reſpexiſſe videtur Ouidius lib. 2. de Ponto eleg. 9. ubi queritur.

Nunquam defuerunt falſarij.

Falſarij quo modo à Romani puniti

Nec mea ſubiecta conuicta eſt gemma tabella.

Inter alias autem, tabulas quoque nuptiales, quæ dotis traditionem continerent, ſignatas fuiſſe apertiſsimè declarat Iuuen. ſaty. 10. nuper citata vbi mutuatam à Tacito, & Suet. de impuriſsimo Meſſalinæ Claudij Cæſaris vxoris amore hiſtoriã recẽſet, quæ nouo furore in C. Silium Romanæ iuuentutis formoſiſsimum ita exarſit, vt ei, viuo marito palam

Tabulæ nuptiales ſignatæ.

nubere non sit verita. Profectò namq; Claudio Imperatore Hostiam, nuptiarum solennia celebrauit, adhibiti qui tabulas obsignarent, & uerba auspicum audita, qui tunc nuptijs interesse solebant, quo de more Valerius Maximus libro secundo pluribus locis. Ait igitur Poeta.

Auspices nuptijs adhibiti.

——— *Veniet cum signatoribus auspex.*

Ea verò apud priscos spondendi nuptias ratio fuit, quam apud Plautum Aulular. expressam habemus actu primo sce. quarta, vbi Megadorus ab Euclione ita stipulatur.

Sponsaliorum forma apud antiquos.

Quid nunc etiam mihi despondes filiam? Euc. illis legibus.

Cum illa dote, quam tibi dixi. M. sponden ergo? E. spondeo.

Eodemq; modo, qui mulierem nuptum dabat, rogabatur, vt apud eundem Curcul. actu quinto Scena. secunda Phędromus à milite ita stipulatur.

Spondes mihi miles hanc vxorem?

Cui miles respondit. *Spondeo*, Curculio verò,

Et ego hoc idem vnum spondeo.

Mox tabulę nuptiales signabantur, plerumquè scilicet post contractum matrimonium, ut docet Scęuola in l.Seia ff.de donationibus inter vir, & vxor. Quò etiam illud Iuuenalis satyra secunda spectat.

Signatæ tabulæ: dictum. feliciter: ingens
Cœna sedet: gremio iacuit noua nupta mariti.

Et

Et Apuleius apolog. *Habes Aemiliane causam totam, cur tabulæ nuptiales inter me, & Pudentillam non in oppido sint, sed in villa suburbana consignare.*

Neque verò obsignare solum satis erat, sed propria cuiusq; subscriptione munire tabulas oportebat, atque adeò, vt alieno quidem anulo, alienaue cera signare, subscribere non nisi propria manu possent: Vnde literarum imperiti testes esse nequibāt, nisi fortè in agris ex l.ult. C. de testam. Eius autem consignationis formulam vir doctissimus Iacobus Cuuiacius ad l.pen. 1. hoc titu. his verbis subijcit. LVCIVS TITIVS. C. sei testamentum obsignaui, & Lud. Lana de form. testam. aliam refert ijs temporibus vsitatissimam. Ego Volumnius præsens fui confectioni tabularum, quas M. Cælius asseruit continere eius vltimam voluntatem, & quam aperiri mandauit post eius mortem in quorum fidem subscripsi, & proprio anulo sigillaui & paulo post subdit testem anulo, siue cera aliena vtentem id in subscriptione expromere debuisse. spec. in tit. de probat. §. nunc videndum vers. & non.

Subscribere signo oportebat.

Subscriptionis formula

Quinimo apud ueteres Christianos subscriptionis terminus in testamentis, ut obseruauit eruditissimus vir Iacobus Gretserus lib. 2. de S. Cruce cap. 18. venerabilis Crucis signum erat, quod manifestè colligit ex eo casu, quem Iustinianus Imperator in Bithynia accidisse tradit. *Cum testatrix nondum absolu-*

Crucis signū in subscriptio bus testnimento arum.

to testamento efflasset animam quidam ex testibus quæstus dulcedine fortè illecti *prehensa iam defunctæ manu, & tam in transuersum, quàm recta linea ducta effecerunt, vt defuncta venerandæ crucis signum adscripsisse videretur.* Ex qua improbitate piam consuetudinem colligimus, fuisse adeò crucis signum authẽticum, vt pro fide & subscriptione staret. Quocirca meritò D. Chrysostomus homil. de venerat. Crucis: *signaculum*, inquit, *crux appellata est, quod testamenta, & statuta diuina omnia, quæ accepimus, hoc quasi signo quodam regio, & anulo obsignamus.*

Crux cur signaculũ dicta.

Verum vbi hactenus de tabularum consignatione actum est, libet pauca ad earundem etiam reserationem spectantia addere. Defuncto igitur testatore, resignandi potestas quidem erat: verùm ita, vt coactis signatoribus vel maiori horum parte, & sigillis recognitis, linum incideretur, & tabulæ recitarentur. l. cum ab initio. l. sed si maior. ff. quẽadmodum testam. aper. vbi verò signatorum copia non esset, præsentibus optimæ opinionis viris, aperiebantur, quibus inspectis, describendi fiebat potestas eis, quorum res esset. Tum deinde obsignatas signo publico ab ijsdem quibus interuenientibus apertæ erãt, eò mitterentur, vbi signatores erant, ad inspicienda sigilla sua l. sed si quis §. vlt. Addit Paulus lib. 4. sent. Tit. 6. *Testamenta in municipijs, colonijs, oppidis, præfectura, vice, castello, conciliabulo facta, vel in foro, vel basilica, præsentibus testibus,*

Testamentorum resignatio.

bus, vel honestis viris, inter horam secundam & decimam diei recitari debent, exemploque sublato, ab ijsdem rursus Magistratibus obsignari, quorum præsentia constat aperta. Huius aperturæ causa, testamenta resignari necesse erat. Hinc illud Horatij epist. 7. lib. 1. de Autumni intemperie, propter quã laborem forẽsem sæpe morbos gignere dicit, quos mors, ac deinde apertura tabularum sequebatur.

Officiosaque sedulitas, & opella forensis
Adducit febres, & testamenta resignat.

Et Plinius lib. 7. cap. 52. *Post mortem testatoris, aperto testamento, recitatus hæres.* Cæterum si testator occisus esse diceretur, Prætoris edicto vetabatur, testamentum eius resignari, priusquàm de ea familia quæstio ex Senatusconsulto habita, suppliciumq; de noxijs sumptum esset. l. 111. §. quod ad causam. ff. de sc. Silan. Quin & partem illam testamenti, in qua pupillaris substitutio scripta erat, obsignatã permanere debuisse, quoad pupillus pubertatis annos egressus esset, prioremque dumtaxat partem testamenti, quæ hæredis institutionem continebat, reserari debuisse Gaius monet lib. 2. Instit. Tit. quartò. Porrò hanc resignandi testamenti formulam expressit idẽ Iul. Paul. recept. sent. lib. 4. tit. 6. in hæc verba. *Tabulæ testamenti aperiuntur hoc modo, vt testes, vel maxima pars eorum adhibeantur, qui signauerint testamentum, vt ita agnitis signis, rupto lino aperiatur, & recitetur, atque ita describendi exem-*

Occisi testamẽtum quando apertum.

Pupillaris substitutio quando resignata.

pli fiat poteſtas , ac deinde ſigno publico obſignatū in archium redigatur, vt ſi quando exemplum eius interciderit, ſit vnde peti poſsit .

Interdum etiam teſtamenti, vel legati locū ſupplebat epiſtola , maximè autem inter milites, cuiuſmodi eſt, quod Papin. ait in l. miles. ff. de lega. 2. *miles ad ſororem epiſtolam , quam poſt mortem ſuam aperiri mandauit talem ſcripſit: Scire te volo ; donare me tibi aureos octingentos.*

Aſſeruabantur autem plerumque teſtamēta ſic obſignata maximè clarorū virorum, uel in Aerario, vt de Ptolomæi Regis teſtamento ſcribit Cæſar de bello ciuili libro tertio his verbis *Tabulæ teſtamenti vnæ per legatos eius Romam erant allatæ, vt in ærario ponerentur (eæ cū propter publicas occupationes poni non potuiſſent, apud Pompeium ſunt depoſitæ) alteræ eodē exemplo relictæ , atque obſignatæ Alexandriæ proferebantur* . quod planè indicat , ſolitos hæredes teſtamenti exemplum penes ſe habere , vt etiam ſcribit Paulus in l. ſecunda ff. de edem. vel etiam apud Virgines Veſtales, quæ ſacerdotes cæteros dignitate, & authoritate ſuperabant: adeo, tu Imperatores ipſi teſtamenta ſua ipſis commendarent . Maximæ Virgini præcipue, quæ reliquis præerat. Suetonius in Iulio cap. 83. *Poſtulāte ergo L. Piſone ſocero teſtamentum eius aperitur , recitaturque in Antonij domo, quod Idibus Septembris proximis fecerat in Lauicano ſuo , demandaueratq; Virgini Veſtali maximæ.* & in Auguſto cap. 101. *Teſtamentum L. Plan-*

Teſtamenta in Aerario repetita.

Exemplum teſtamenti apud hæred.

Teſtamēta apud Virgines Veſtales

Planco, C. Silio Coss tertio Non. April. ante annũ, & quatuor menses, quàm decederet factum ab eo, ac duobus Codicibus partim ipsius, partim libertorum Polybij, & Hilarionis manu scriptum, depositumque apud sex Virgines Vestales cum tribus signatis æquè voluminibus protulerunt. Et Plutarchus Marci Antonij Π. Viri testamentum depositum apud Vestales scribit. Atque hæc de tabularum obsignatione, & resignatione dicta sint.

Varia ab Antiquis sigillorum custodiæ commendata, Claues scilicet; serinia, & arcæ; Ianuæ; ædes; suppellex vniuersa; promptuaria: lagenæ: quid ipsa sit. cibi omnes, seruorum, rusticorum, nautarum, & militum qualis cibus olim. armenta obsignata. serui. seruus literatus. arbores. Crucis ligna. Baptisteria. Acta Conciliorum. Sepulchrum Christi quo modo signatum, & pecuniarum depositarum obsignatio. Cap. XI.
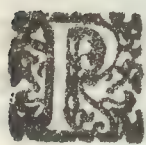
PErfectum iam operis nostri fastigiũ terminabit extremum hoc caput, quo vno, ne quid vltra desideretur, reliquos veterum ritus in domesticis, alijsque quibusque rebus obsignandis tradere aggredimur. Fuit igitur quondam in more positum, vt quæ modo clauibus à rapina vindicamus, ea tunc anulis, siue sigillis, quorum frequentissimus erat vsus, diligentissi-

Sigilla pro clauibus antiquis in vsu. Claues ipsa singata.

tissimè prisci obsignarent, quin etiam claues ipsas (ut ab iis ordiamur) aliquando signatas fuisse queritur Plin. cit.lib. & c.vbi *& claues quoque ipsas signasse non est satis*. Nam licèt, quæ simpliciter tantùm claui claudebantur obserata dicebantur, reapse tamen quæ diligenti custodiæ tradi vellēt anulo signatorio signabantur. Ac primo quidem, præter illas, scrinia, arcas cophinosue, sigillis uniuersim consignatos fuisse ostendit Teophrastus in lib.de charact.cap. 18. de diffiden. ubi in incredulos inuehit his verbis. *En in lecto iacens interrogare suam ipsius uxorem, an arcam probe clauserit, an capsula rectè sit obsignata, & an pessulū aulæ foribus obdiderit,* & Menander Poeta;

Res magni momenti anulo signata. Scrinia & arcæ obsignari solita.

> *Quisquis vectibus, & sigillis seruat pretiosum.*

Atqui ipse etiam Martial. lib. primo epigram. 67.

> *Secreta quære carmina, & rudes curas,*
> *Quas nouit vnus, scrinioque signatas*
> *Custodit ipse virginis pater chartæ.*

Ianua.

Ianuas præterea, seu ostia, ædesquè ipsas obsignari moris fuisse non vno quidem loco perspicuum esse potest. Hinc Aristoteles in lib.1. de Rep.ait *Et domus obsignari ianuas, & eas aperituri, ostendentes ciuibus, & hospitibus signa in hunc modum aperiunt.* Aristophanes.

> *Deinde Gyneceis signa imprimunt, & vectes nostra causa.*

Sed & Propert. lib. 4. eleg.

Nec

Nec mille excubiæ, nec te ſignata iuuabunt
Limina &c.

Quod etiam ſacræ ſcripturæ teſtimonio comprobari poteſt. Nam Daniel. cap. 6. & 14. legimus tum regem ipſum oſtium, quo Daniel includebatur *anulo ſuo obſignaſſe*, ne magnates eo abſente aperirent, tum & magnates ipſos idipſum feciſſe, ne rex ſolus illud reſerare poſſet.

Ædes.

Porrò de ædibus illud Lycophron. extat, quod alibi alijs rationibus non ſemel attulimus.

Reliqua porro &c.

Suppellex vniuerſa.

Iam verò & ſupellex tota (ut ad id quod maioris eſt momenti veniã) ſiue quæ vulgus domeſtica vtenſilia appellat, ne quid eorum negligentia, aut furto deperiret ſigillis conſignata fuiſſe (præterquàm quod capitulo ſeptimo ſatis probatum eſt, vbi de ſigillis ligneis à vermibus exeſis egimus) teſtis etiam eſt Tacitus annal. lib. ſecundo cap. 2. qui Græcos Comites à cæteris irriſos eſſe ſcribit, quòd viliſsima vtenſilium *anulo clauſa* aſſeruarent, ut ea à ſeruorum rapina uindicarent. Quod Barbari indignum Rege exiſtimabant, vt ait Aemil. Ferretus ad hunc locum; vel, vt ego ſentio, cùm Barbari ex gentium vetuſto more conditas arca veſtes, vt alibi diximus, ac vaſa nodo, non anulo colligarent, vt eſt apud Pliniũ citato loco, ideoq; Parthi ignotam virtutem irridebant

Ac-

Accedit Plauti locus in Amphitruone act. 1. Sce. 1. de obsignata patera.

—— Vbi patera nunc est? Me. in cistula.
Amphitruonis obsignata signo est. Sos. Signo dic quid est?
Me cum quadrigis sol exoriens.

Tetigit & hanc signandi consuetudinem Cicero ad Atticum libro sexto epistola mihi prima ad finem. *C. Vennonius domum Vindulli venit. Cùm omnia obsignaret, in Vedianas res incidit. &c.*

Cuius etiam moris & Apul. gnarus fuisse videtur apol. 1. pro se ipso, vbi Aemyliani calumnias, & argumenta refellit; *Quamquam*, ait, *ipse aperiret (vt pote promus librorum, qui illic erant conditi) penè quotidie & clauderet sæpe nobiscum, multo sæpius solus intraret, linteum in mensa positum cerneret sine vllo sigillo, siue vinculo, & postea quod conditum, cumquè quod obsignatum, quod inclusum domi adseruatur id omne argumento magicum dicetur*, & libro 10. de As. aur. *Donec iussu Magistratuum ministeria publica contrectatis nequissimi serui manibus anulum ferreum depræhensum cum signo saculi conferunt.* Atquè ipse etiam Herodot. Euterpe hanc ipsam consuetudinem his verbis memorat. *Cùm autem Rex forte fuisset ædificium ingressus, videretq; vasa nummorum imminuta, obstupuisse, nec habuisse quem insimularet cum & signa salua, & ædificium obseratum esset.* Adde & illud, quod

quod ad hanc rem ait Cicero de oratore lib. ſecundo. *Ridiculum eſt illud Neronianum vetus, in furace ſeruo ſolum eſſe cui domi nihil ſit nec obſignatum, nec occluſum.* Facit quoquè inſtituto noſtro D. Gregorij Nyſſeni teſtimonium in cantica canticorum, quo monemur ſuis etiam temporibus, eum morem viguiſſe, vt res domeſticæ nullo diſcrimine ſignorum impreſsione munirentur. *Cum autem ſigillum*, ait, *rei ab ſe abſconditæ hoc largiatur, vt ea prædæ non ſit expoſita, dum furem ſigno perterrefacit, cumquè id, quod furto non ſubtrahitur domino ſuo integrum maneat: iccirco encomium hoc ſponſæ &c.*

Tranſeo ad promptuaria, ſiue cellas, quæ promiſcue anulorum fidei committebantur. Plaut. in Caſ. act. 1. ſce. 2.

Promptuaria.

Obſignate cællas, referte anulum ad me.

Ad quem locum lambinus addit cera id fieri moris fuiſſe. Sic quoque Poſsid. de D. Auguſtino ſcribit, nunquam illum caluem, *nunquam anulum* in manu habuiſſe, ſed ab ijſdem domus præpoſitis cuncta, & accepta, & erogata notari ſolita, quæ anno completo eidem recitarentur. Tertull. verò apolog. aduerſus gen. cap. 6. mulierib. vſq; adeo vino abſtinere præceptum ſcribit, vt matronã ob reſignatos cælæ vinariæ loculos ſui inedia necarint, vbi Pamelius ex Rhenano *promtuaria* intelligit, quibus tum ſigna imprimeban-

bantur, quæ dum auellerentur, reſignari dicebantur.

Lagena.

Quin & de lagenis, cibiſq; omnibus teſtatur Cic. ad Tiron. lib. 16. epiſt. 26. *Sicut olim,* inquit, *matrem noſtram facere memini, quæ lagenas etiam inanes obſignabat, ne dicerentur inanes aliquæ fuiſſe, quæ furtim eſſent exſiccatæ.* Eſt

Quid lagena.

autem lagena (vt illud etiam breuiter adnotarim) genus poculi anguſti, ex qua non libere liquor effluere ſolet, conficiturquè ex varia materia, & à viatoribus ferè circumgeſtatur. Sunt qui eam definiant vas vinarium, quo à cupa vinum in menſa apportaretur: ideoquè putent poſſe *fiaſcum* vulgariter dici. De ea meminit Martialis in Panaretum, fiebatquè potiſsimum è fici radicum filis, vt ſcribit Plin. lib. 16. cap. 31. In antiqua verò inſcriptione *laguna* dicitur, ex græco, vt videtur vocabulo ducta, vt conijci poteſt ex Athenæi lib. 7. in quo lagynophoriæ meminit, quod erat feſtum quoddam in quo cœnaturi diſcumbebant in toris è gramine ſtratis, ac reclinati è laguna quiſq; ſua, quam domo attuliſſet, bibebant. Has, inquam, viri ſiue mulieres auaræ potiſsimum obſignare ſolebant, ne à famulis obligurirentur, aut veneno interciperentur, quas vt uidiſſent reſignatas, ſeruis iraſcebantur. Horat. lib. ſecundo epiſt. ſecunda.

Comis in vxorem poſſet quis ignoſcere ſeruis;

Et

Et signo læso non insanire lagenæ.

Et Pers. Sat. 6. ait.

Curuus ob id minui senio, aut cœnare sine vncto.

Et signum in vapida naso tetigisse lagena.

Id est, inquit Nebris. *nec tamen lagenas vino plenas obsignabo, quod auari faciunt* penè naso signum tangentes, vt videant, salua nè sint signa. Accedit Martial. testimonium cit. loco, qui Luperci tabulas signare recusans ait *Nunc, signat meus anulus lagenam*. Iam verò & de alijs rebus escarijs ita Plaut. in Pers. *Triparcos homines vetulos auidos bene ad mordere, qui salinum seruo obsignant cum sale*. Habent hoc loco nonnulli codd. manuss. *qui alliũ seruo obsignant cum sale*, quod meo quidẽ iudicio verisimilius est; allium enim, & sal cibus olim pauperum, & seruorum erat. Iuuenal. satyra 3.

Cibi omnes obsignati.

Pauperum & seruorũ olim quis cibus esset.

Quis te cum sectile porum
Sutor, & elixi veruecis labra comedit?

& Pers. Sat. 4.

—— *Tunicatum cum sale mordens cæpe.*

Vt autem seruorum & rusticorum vsitatus cibus olim, & hodie fuit, sic quoq; & inter militares cibos relatum est, quod veteribus militiæ hieroglyphicum fuerit, Hinc prouerbium illud Græcis uulgare, *ne edas allia & fabas*, quo, teste Suida, significabatur tranquillæ vitæ amatoribus à bellis, vbi maximus allij vsus, abstinendum esse. Et Ari-

ſtoph. in equitibus *milites coemptis prius allijs, & cepis naues conſcendiſſe*, dicit. & ibidẽ chorus Alantopolam incitans, ait, *vt ò amice inalliatus ſtrenuè magis pugnes, nam* allium creditur bellatorum vires excitare. Sed Romanis quoquè nautis allij eſum familiarem fuiſſe indicant illa Anthemonidis militis apud Plautum in Pœnulo.

——— Tu autem plenior
Allij, vlpiciq; quam ſint Romani remiges.

Hinc & Galenus, allium, ruſticorum theriacam appellauit lib. 12. meth. med. cap. 8.

At è diuerticulo in viam redire licet, & quod ad ciborum obſignationem attinet nõ vnius Plinij teſtimonio citato, libro & capite manifeſtum eſt *At nunc cibi quoq; & potus anulo vindicantur à rapina*.

Sed & Theophraſti auctoritate comprobatur, dum in cap. de obſcænit. hominem obſoletiſsimum his verbis notat. *Et reliquas de menſa raphanorum dimidias partes obſignare, ne fortè capiant pueri qui miniſtrant*. Quin etiam eiuſdem conſuetudinis apertiſsimè meminit Iuuenalis ſatyra 14. vbi tenaciſsimi hominis ſordes inſectatur, qui ad auaritiam exercendam verbis, & exemplis filium inſtituere conaretur, ſeruis nimirum cibos ſubtrahendo coctis fabis, & piſcibus nimio nitiam æſtu putridis (quos vernaculo ſermone *ſardillas* appellamus) ſigna imprimendo ne clã à ſeruis ederentur. eius verba ſunt.

Ser-

Seruorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoq; esuriens: neq; enim omnia sustinet vnquam
Mucida cærulei panis consumere frusta
Hesternum solitus medio seruare minutal
Septembri, nec non differre in tempora cœnæ
Alterius conchem æstiuam cum parte lacerti
Signatam, vel dimidio putriq; siluro,
Filaq; sectiui numerata includere porri.

Ad quod etiam Martialis respexit lib. 14. epigram. 79.

Ludite lasciui, sed tantum ludite serui,
Hæc signata mihi quinq; diebus erunt.

Armenta, & greges.

Ceterùm non domestica solum, sed & quæ foris essent certis signis obmunita fuisse obseruare est: maxime verò apud armentorum custodes qui, vt pecus suum ab alieno internoscerent, signa quædam ei imprimere consueuerunt, quæ quoniam ferro candente vrebantur à Græcis ἐγκαύματα dicta sunt. Ad dam verba Isid. ex lib. 20. orig. cap. 16. *character est ferrum coloratũ*, malim ego caloratũ, *quo notæ pecudibus inuruntur*, character autem græcè, latinè forma dicitur. Meminit huius consuetudinis Calphur. ecglo. 5.

Character quid sit.

——— *Viui quoq; pondera melle*
Argenti coquito, lentumq; bitumen aheno,
Impressurus oui tua nomina.

& Anacreon.

Equi solent inustum
Coxis habere signum.

H Sed

Sed omnium optime Virg. primo Georg.

Aut pecori ſignum, aut numeros impreſſit aceruis.

& rurſus in 3.

Continuòq; notas, & nomina gentis inurunt.

Deniq; Apul. lib. ſecundo de aſ. aur. *Nec non & equũ illum quoq; meum reducentibus, quem diuerſum diſtractum notæ dorſualis cognitione recuperauimus.*

Mancipia, ſiue ſerui.

Verùm præter greges, & iumenta, de quibus diximus, mancipijs quoq; ipſis diſtinctionis, & cuſtodiæ cauſa notas quaſdam veteres inurebant. Hinc vir eruditiſsimus Andreas Alcia. Parerg. iur. lib. 1. cap. 26. obſeruat in ſeruorum corporibus ſigna cuiuſq; Domini imprimi ſolita, quo agnoſci in perpetuũ poſſent, quod etiam Labeonis reſponſo comprobatur, quo tamdiu fugitiuos cuſtodiendos traditur, quamdiu ad præfectum vigilum, vel ad prouinciæ præſidem deducantur, eorumq; nomina, & notæ ſiue ſigna ad Magiſtratus deferantur. Vnde *literatos, ſtigmaticos, & inuſtos ſeruos* apud Dionem lib. 19. hiſt. Rom. & Plautum, & *inſcriptos* apud Martialem non vno loco appellatos inuenies. Erat enim inſcriptio antiquum genus ſupplicij, quo ſumma irrogabatur ignominia, cum liberi hominis facies atris ſignis perpetuò mãſuris, profundis characteribus incideretur. Eius ſupplicij meminit Senec. lib. 3. de ira. Eæ verò incidebantur literæ, ſeu etiam verba

Inſcriptio quid antiquis.

quæ

quæ crimen indicarent causamq; notæ puta, *caue à fure: à fugitiuo*. Sæpe etiam plurium verborum fuit illa inscriptio. memorat enim Io. Zonoras annal. Tom. 3. quosdam, quod Imperatorem Theophilum liberiùs monuissent, inscriptos fuisse, & quidem ita, vt duodecim versuum epigramma exciperent illa vultus, vt ita dicam, tabula. Qua etiam ignominiæ nota affici solitos Christianos confessores docet Pont. Diac. in vita S. Cypriani, dum ait. *Quis deniq; tot confessores frontium notatarum secunda inscriptione signatos, & ad exemplum martyrij superstites reseruatos incentiuo tubæ cœlestis animaret*. Quin etiam, vt scribit Briss. lib. 6. de form. uenalitium seruorum trans mare aduectorum pedes creta notabantur, eratq; hoc insigne uenalitijs gregibus, & mancipijs, vt cretatis, siue gypsatis pedibus incederent.

Arbores

Arbores præterea sigillis à proprijs Dominis consignari solitas, indicio est lex illa, qua dominium per ea signa argui posse probatur. L. quoquè si neq; ff. de peri. & commo rei vēdi. Et vt discas, quantū fidissimo custodi ab antiquis tributum esset, Plutarchum in Pompeio uidere licet, cum enim accepisset Pompeius, milites in itinere flagitia committere, gladios eorum obsignauit, & qui signū amouisset, in eum consulebat.

Gladij militum vaginis obsignati.

Sed iam quod de sigillorum usu reliquum est paucis expediamus. Id adeò priscis illis

temporibus hominibus familiare fuit, vt tuta uniuersa ferè, custoditaq; eo redderentur. Hoc pacto Suidas, quem refert uir eruditiss. Cæsar Bar. tom. 8. ad an. Christi 627. nu. 23. cum de Heraclio pientissimo Imperatore, & Sanctissimæ crucis acerrimo propugnatore, atq; recuperatore uerba facit, hæc habet. *Ipse verò acceptis viuificæ crucis lignis obsignatis, quemadmodum accepta fuerant, atquè permanserant Hierosolymam profectus Modesto Pontifici, & clero monstrauit. Hi & sigillum incolume, & intactum agnouerunt, & clauem ab eo sumpserunt, & adorarunt.*

Crucis ligna obsignata.

Hanc ipsam usus multiplicitatem indicant quoq; crebra Sacrorum Cõciliorum decreta cùm ad actorũ ipsorum consignationẽ, quæ passim legentibus occurrunt, tum ad alios item usus spectantia. Est id eiusmodi quod in XVII. Toleta. Concilio sub Sergio Pontifice Maximo decretum habetur circa Baptisterij obsignationem ab initio Quadragesimæ ad cœnæ Dominicæ celebritatẽ usq; *Licet initio Quadragesimæ* (verba decreti sunt, cuius hìc placuit exemplũ subnotare) *baptizãdi generaliter claudatur mysteriũ, tamen Ecclesiasticæ consuetudinis ordo deposcit, necesse est, vt ostia Baptisterij in eodem die Pontificali manu anulo signata claudantur, & vsque in cœnæ Domini solennitatem nullatenus reserentur, ob id videlicet, vt & per signaculum Pontificum excepto grauissimæ necessitatis obuentu, in his diebus monstretur,*

Acta conciliorum.

Baptisteria initio Quadragesimæ obsignari solita.

per totum orbem non licere fieri Baptiſmum, & ſanctificationem iterum epiſcopali ad eam obſeruationem reſerata ſignetur Dominicæ paterè myſterium reſurrectionis, in quo ad vitam factus eſt aditus homini, vt quia per Baptiſmum conſepultus eſt in morte Chriſti reſurgat cum eo in gloria Dei. Quod quia in aliquibus Eccleſijs minimè hæc ſancta conſuetudo ab epiſcopis cuſtoditur, atquè peragitur: ideò per hanc noſtram ſententiam ſancimus, atquè decernimus, vt ita à totius Hiſpaniæ & Galliarum Pontificibus cuſtodiatur quatenus in prædicto die initij videlicet Quadrageſimæ & oſtia ſancti Baptiſterij cum laudum conſumatione claudantur, & ab Epiſcopis ſuorum ſignaculo obſignentur, ita vt niſi in cœnæ Domini celebritate, quando more ſolito altaria debent deueſtiri, eadem debeãt oſtia reſerari. Hactenus canonis uerba.

Sepulchrũ Chriſti ſignatum & quomodo.

Sed nequè ipſum Dominicum ſepulchrum (quod ultimum locum tenebit) ſigillis caruiſſe conijcimus iuxta id D. Matthæi cap. 26. *ſignantes lapidem cum cuſtodibus*, quem ſignandi modum Nicephorus hiſtoriarũ lib. 1. c. 32. in hæc uerba expreſsit. *Primũ,* inquit, *ſigillũ ſepulchro eſt impreſſum, quod & intactum permanſit, & cuſtodia militaris illa & genere alienigena, quæ in propinquo ſigillum obſeruabat. Præterea ingens lapis ad os ſepulchri appoſitus* & paulò poſt. *Traditum,* inquit, *nobis eſt, ab antiquis, Iudæos lapidem eum, qui in ſalutiferum illud ſepulchrum pro operculo poſitus fuerat ad ſummum monumenti labrum, petramquè illi infernè,*

se coniungentem ferramentis quibusdam fabrili lapicidarum arte perforasse, ferrumq; ingens à fabro ex propinquo acceptum per vtrumquè foramen immisisse, & in circi, siue anuli formam circumegisse, atq; ita firmiter capitibus commissis omni ex parte vinculum circumduxisse, vt lapis qualicumquè modo loco suo reuelli, aut saltem ratione aliqua moueri (nisi arte quapiā & vi adhibita necessariò aut ferrum confringeretur, aut petra prorumperetur) non potuerit. Atq; ad hunc modum cum magna cura atquè etiam signo apposito, cum sepulchrum firmissimè communissent, custodia insuper competenti adhibita eos abijsse. Hæc Nicephorus, quibus consentiunt ea, quæ Beda de locis sanctis cap. 2. testatur dum ait: etiam suis temporibus illum superpositum lapidem monstrasse uestigia ferreorum uinculorum.

Sed libet hoc loco aliquid de ueteri pecuniarū obsignatione, quā nos *depositū* dicimus, inserere. Fuit is distrahendæ obligationis modus, qui solutionis instar (ut & hodie) se habebat, cum oblata pecunia consignata deponebatur; quo facto confestim, uti nunc ēt, debitor liberabatur, ut in L. tutor. pro pupillo ff. de admin. tu. Deponebantur uerò signatæ res interdum apud acta, uel officium l. si fideiussor. in fine ff. qui satisd. cog. interdum etiam in Cimiliarchio L. litibus. de agric. & censit. lib. 11. C. L. ult. C. de bo. auct. iud. poss. uel alio publico loco L. acceptam C. de usur. quandoq; etiam apud uirum aliquem bonum

Obsignatio pecuniarū, siue deposita veterū quomodo fierent.

iudicis

iudicis arbitratu L.ult.ff.de tab.exib. Vt plurimum autem apud ædem aliquam ſacram L. ſi reus.ff. de procur. & Cicero ad Atticum lib. 5. epiſt. ult. *Græcis poſtulantibus, vt in fano deponerent, non conceſſi.* Quod ex antiquis moribus fluxiſſe puto, quibus conſignatæ pecuniæ ſacro commendari ſolebant, quaſi tutiore loco eſſe non poſſent. Cuius rei exempla ex Græcis nobis idem Cicero lib. 2. de leg. ſuppeditat; & quod Herodianus ſcribit lib.1. hiſt. in illo incendio, quo Pacis templum Romæ conflagrauit, magnam factam pecuniarum, quæ illic depoſitæ erant, iacturam.

Epheſios quoq; Dianæ templo pecunias ſignatas depoſuiſſe, Dio Chryſoſtom. teſtatur oratione Rodiaca 31. cuius uerba ex interpretatione Thomæ Naogeorgi, hæc ſunt. *Noſtis haud dubiè, Epheſios, apud quos multæ ſunt pecuniæ, partim priuatorum reconditæ in Dianæ templo, non ſolum Epheſiorum ſed & hoſpitum, & hominum vndecunq; gentium, partim & populorum, Regumq; (deponunt autem ſignatas eò ſecuritatis gratia) &c.*

Atqui hunc ipſum in templis deponendi morem Trogus etiam Pompeius in epitome Iuſtini libri 32. prope finem teſtatus eſt, ubi Annibalis calliditatem ad decipiendos Cretenſes his uerbis percurrit. *Admonitus* (Annibal) *à Rege* (Antiocho) *in fugã Cretam verſus defertur: ibi cùm diu quietam vitam egiſſet, inuidioſumq; ſe propter nimias opes videret, ampho-*

Annibalis aſtus.

ras plumbo repletas in templo Dianæ, quasi fortunæ suæ præsidia signatas deponit: atq; ideo nihil de illo solicita ciuitate, quoniam velut pignus opes eius tenebat, ad Prusiam contendit, auro suo in statuis, quas secum portabat infuso, ne conspectæ opes vitæ nocerent. In iudicijs quoq; idipsum contingebat: deponebant enim litigantes apud Pontificem certam pecuniæ summam pro litis conditione, quam pecuniam, quòd in sacro deponeretur, sacramentum uocabant. Sic enim Varro lib. 4. de lingua lat in in fine. E*a pecunia quæ in iudicium venit in litibus, sacramentum à sacro. Qui petebat, & qui inficiabatur, de alijs rebus uterq; quingentos æris ad Pontificem signatos deponebant, de alijs rebus itē certo alio legitimo numero assium. Qui iudicio vicerat, suum sacramentum à sacro auferebat, victi ad ærarium redibant.* Præter ista uerò tabulæ etiam (supra indicatum) omnes pactionum, fœderum, & contractuum in delubris Deorum custodiri solebãt, Aeditui fidei commēdatæ. Papinianus in L. cum pater 77. §. donationis de legat. 2. *Donationis prædiorum epistolam, ignorante filio, mater in æde sacra deposuit, & literas tales ad Aedituum misit: instrumentum voluntatis meæ post mortem meam filio meo tradi volo.* Quæ uerò deponebantur pecuniæ, eæ in sacculo consignabantur L. ult. ff. de lege commiss. signis, ut ego quidē sentio priuatis, non ut quidam somniant, publicis. Quorum opinionē, præter uarios Pandectarū locos,
illud

illud etiam Ciceronis in Verrem act. 7. satis refellit: *ipse in tabellas refert, obsignat signis amicorum*. Ea gratia Nummularij quoq; adhiberi solebāt, id quod ex Apul. lib. 10. Metamorphos. colligitur. *Ne fortè aliquis istorum, quos offers aureorum, nequam, vel adulter reperiatur, in hoc ipso sacculo conditos, eos anulo tuo prænota, donec altera die Nummulario præsente comprobentur*. Ceterùm quid iam amplius? cum & arcana in hominum pectoribus, oraquè ipsa sigillis clausa mysticè comperias. De Alexandro Magno Plutarchus refert in Apophtegmatis tantum ab ipso sigillis tributum esse, ut cū epistolā à matre accusationes secretas in Antipatrum calumniasq; continentem una cum Hephestione de more legisset, nihil quidem illum prohibuisse, anulū tantùm sibi detraxisse, ac *illius ori sigilli imposuisse*, quasi obstricta amici fide, silenda obsignaret.

Hephestionis os ab Alexandro sigillo clauditur.

Hæc sunt, quæ mihi innumeris curis disten to multorum annorū uigilijs de ueteri signādi more exiguo libello congesta inciderunt, ea ut grata uobis, iucundaq; eueniant quàm maximè opto; & cum sigillo Apostoli (de quo Illustrissimus Cardinalis Baronius annalium tomo primo ad annum Christi 60.) tractatum concludo. *Gratia Domini Nostri Iesu Christi cum omnibus vobis*. Amen.

INDEX RERVM, Et verborum.

A

Astus

An-

B.

Bar-

C.

D.

E.

Epi-

F.

G.

H.

I.

L.

Lite-

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

Sa-

T.

Testes

V.

Vlys-

ERRATA GRAVIORA
Sic corrige.

Pag. 2. ferro		ferreo.
3 commeſſalia		comeſſalia.
12. ſigillum	ſupple	redderent.
ibid. quæ		quo facto.
14. obſerratis		obſeratis.
16. præſcriptione		proſcriptione.
22. Perdicæ		Perdiceæ.
24. ſacculum		ſacculum.
26. ferreus		ferreum.
40. ſunt falſiſſima		lege, & falſiſſima.
44. Iidem Gretſero		idem Gretſerus.
54. quem		quam.
ibid. quod apud Am &c.	lege	quod eſt &c.
64. Rorberus		Robertus.
68. teretes		terretes.
73. peregere		peregrè.
ibid. aliquid		aliquid.
92. cum à Clodio		cum Clodio.
97. Guteri		Gruteri.
101. conſignate		conſignatæ.
112. ſtituere		inſtituere.

Reliqua, ſi quæ aut perperam diſtincta ſunt, aut leuiter corrupta, ſiue etiam ex poſtillis aliquot tranſpoſita, typographorum menda ſunt, quas quiuis emendabit, proprijſq; locis aptabit.